

ТЕАТРАЙ ШЭНЭ ЗҮЖЭГ

9 н.

ЭТИГЭЛЫН ХАМБЫН ЗАХЯАНУУД

15 н.

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Буряад ҮНЭН

Бүгэдэ арадай сонин

2012 оной ноябриин 22 Четверг

(21894) № 46 (809)

Үбэлэй эхин сагаагшан гахай харын 9 гарагай 5 www.burunen.ru

Буряад Үнэн

Ананда ЗЫДЫГЛАЕВ:

«ЕЛБОНОВ ШЭНГИ СУУТАЙ, ЕХЭ НЭРЭТЭЙ АРТИСТ БОЛОХОБ!»

8 н.

Буряад Республикын Соёлой министрство "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшан Буряад Республикын Үндэһэтэнэй номой сан

Буряадай арадай поэт Цырендулма ДОНДОГОЙН 80 жэлэй ойдо зорюулагдаһан уран зохёолой дурасхаалай удэшэ

«Дүрөөгөө бүхэлөөд, уламаа шангадхаад, Дурбэн зүгэй халхинтай урилдахам...»

Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй драмын театр Декабриин 7 17.00 саг.

АРАД ТҮМЭНЭЙ УРДА АША ГАБЬЯАГАЙ ТҮЛӨӨ

Россиин Буддын шажанай Заншалта сангхын дид-хамба лама, Буряад Республикын арадай поэт Матвей Рабданович Чой-бонов үндэр номин хаан-ухаанай дээждэ хүртэһэн эрдэм бэлигэйнгээ, зохёохы ажалынгаа охин соо ябана. Гүрэнэй болон олонийтын олон шагнал, орден, медальнууд үбсүүень шэмэглэнэ. Бүри һаяхан Москва хото уригдажа, олонийтын регион хоорондын "Общественная награда" гэхэн нигүүлэсхы сэдхэлэй жасын "За профессионализм" орденээр шагнагдаа. Энэ орденээр Росси гүрэнэй эрхэтэд ороной хүгжэлтэдэ хубияа оруулһан аша габьяагай түлөө шагнагдана. Энэ хадаа онсо шадабариень, туйлаһан амжалтануудыень гэршэлһэн ехэ шагнал болоно. Энэ орденээр Ингушетиин президент Мурат Зязиков, СССР-эй арадай артист-нар Владимир Этуш, Юлия Борисова, режиссер Марк Захаров шагнагдаһан гэжэ тэмдэглэмээр.

Удаадахи ехэ шагналаарнь Матвей Рабдановиче халуунаар амаршалаад, зохоохы ажалдань үшөө үндэр амжалта хүсэе.

"Буряад үнэн" Хэблэлэй байшан, Буряадай Үндэһэтэнэй номой сан.

СИБИРИН ГЕРАЛЬДИСТНУУД УЛААН-ҮДЭДЭ СУГЛАРБА

**НОВАБРИН 23-ДА
"ИНФОРМ ПОЛИС"
ХЭБЛЭЛЭЙ
БАЙШАН
20 ЖЭЛЭЙНГЭЭ
ОЙН БАЯР
ТЭМДЭГЛЭХЭ**

Вячеслав болон Соёлма Дагаевтанай байгуулхан сонин багахан хуудаһанһаа эхи абahan аад, жэлэй ошохо тума хүсэ нэмэжэ, зузан боложо, хүн зоной дура буляжа шадаа. Теэд амжалтань тиймэ бэлэхэнээр туйлагдаа бэшэ. Шэнэ сонин тэрэ үедэ республика дотор бүрилдэжэ байһан олондо мэдээсэл тараадаг хэблэмэл хэрэгсэлнүүдэй дэлгүүртэ онсо нуури эзэлээд, удаань баруунай шэглэлээр бүридхэгдэһэн федеральна болон региональна ехэ-ехэ сонинуудтай "тэмсэлдэ" мүхөөгөө үгтөөгүй.

"Информ Полисой" түүхэ хадаа совет үеын һүүлээрхи жэлнүүдтэ Буряадай олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй хүгжэлтын бүхы түүхы харуулна. Энэ һалбари худалдаа наймаантай болон хэлхээ холбоонтой адли түргэн болбосоржо эжилээ: ехэ мүнхэнэй гаргаша хэрэгжэ, мүн тиихэдэ элдэб янзын хэмжээнэй һунгалтын кампанинууд мэдээсэлгын шэнэ эмхинүүдтэ эхин шатын мүнхэ нөөсэлхэ арга олгоо бшуу. Тийгэжэ СМИ гансашье олзын хэрэг эрхилэлгэ бэшэ, харин политическэ болон экономика "тэмсэлэй" хүсэтэй зэбсэг боложо үгөө. Албан зургаанууд болон ехэ-ехэ кампанинууд өөрын хэблэлэй албангуудые байгуулаа, ВСГТУ болон БГУ-да журналистикын таһагууд нээгдээ.

Сэтгүүлшэдэй тоогой эгсэ ургалта тус һалбарин эршэтэй хүгжэлты гэршэлээ. Тийн мүнөө республикадаманай олон тоото сонин, радио, телевидениин хажуугаар элдэб янзын сэтгүүлнүүд, интернет-хэблэлнүүд болон бусадшы харилсалгын хэрэгсэлнүүд мүнхэлэнхэй. Тийхэлээрээ тоогойнь хубилалтанууд мүнөө шанартань шэлжэн оронхой. Мүнөөнэй СМИ-нүүды мантан супермаркеттэй жэшээр – хүн бүхэн дуратайгаа олохо. Зүгөөр "Информ Полис" Хэблэлэй байшанда сонинууд, сэтгүүлнүүд, республикадаа мэдээжэ сайт, типографи болон номой хэблэл би юм.

Ойн баяраар, хүндэтэ нүхэд! Ойн баяраар, "Информ Полис"!

**"Буряад үнэн"
Хэблэлэй байшангай
хүдэлмэрилэгшэд.**

Сибириин геральдистнуудай 12-дохи съезд ноябриин 16-18-най үдэрнүүдтэ үнгэрөө. Манай Буряад Республика үсөөн официална хүлдэ тэмдэгтэй регионуудай нэгэн болоно. Республика дотор оройдоол гурбан аймагууд: Бэшүүрэй, Хяагтын болон Яруунын гээд өөһэдын хүлдэ гербтэй юм. Тэдэнэй гербнүүд гүрэнэй хуулига реестртэ бүридхэгдөө. Мүн һүүлэй үедэ "Бабушкин", "Хяагта" гэхэн захиргаанай байгуулалтануудай түүхэтэ гербнүүд һэргээгдэбэ.

Буряад Республикын Правительствын болон Толгойлогшын захиргаание хүтэлбэрилэгшын орлогшо **Михаил Харитонов** зүблөөнэй нээлгэндэ иигэжэ хэлэһэн байна:

- Бидэ мүнөө тусхай мэргэжэлтэдһээ герб ямар байдаг юм, яагаад зохёогдон бүтээгдэдэг бэ, гүрэнэй хуулига бүридэлдэ яагаад абтахаб гэхэн мэдээсэлнүүдые абаха аргатайбди. Муниципална байгуулалтанууд манай айлшадтай харилсажа, үрэ дүнтэй ажал ябуулагдаха бээ.

Россиин Геральдистнуудай Сөведэй гүйсэдхэхы директор **К.Моченов** элидхэлдээ "Буряад Республикын герб геральдикын ёһо гуримаар бүтээгдэһэн, гэбэшье үшөө һонин болгомоор", - гэжэ тэмдэглээ.

- Буряад ороной 13 муниципална байгуулалтанууд эмблемнүүдые бии болгоод, тэдэнэ герб гэжэ нэрлэнэ. Герб эмблемһээ юугээрээ илгаатайб? Герб дээрэ нэрэ, үгэнүүд болон он жэлнүүд бэшэгдэхэ ёһогүй. Герб хадаа субъектын хүлдэ тэмдэг болоно. Туг

герб хоёр адли тэмдэгтэй байха ёһотой, - гэжэ онслоод, **К.Моченов** Загарайн аймагай «Шабурское» гэхэн хүдөөгэй хууринай захиргаание толгойлогшо **В. Кулаков**то нютугайн герб болон тугай гүрэнэй үнэмшэлгэ барюулба.

Россиин Геральдистнуудай холбооной Красноярскын таһагай түрүүлэгшэ **Владимир Дюков** хуулига хүлдэ тэмдэгүүд нэгэл дахин байгуулагдан баталагдадаг, шэнэ толгойлогшо, хуули тогтоолгын шэнэ Суглааншы тэрэниие һэлгэжэ, шэнээр байгуулха аргагүй гэжэ мэдүүлбэ. Геральдика гэжэ эрдэм ганса герб байгуулдаг бэшэ, харин нэрэ хүндын болон угай баялиг шэнжэлдэг эрдэм гээшэ. Герб хадаа хуулиин ёһоор наймаанай тэмдэгһээ, эмблемэ, логотип юмэнһээ үндэр хэмжээндэ тоологдодог. Бүхы дэлхэй дээрэ ори ганса зүһэ тэмдэгтэй байха ёһотой.

- 131-дэхи Федеральна хуули үндэһэлэн баримталагдана. Энэ хуулиин 9-дэхи статьягай нэгдэхи пункт соо муниципална байгуулалтанууд өөһэдын хүлдэ

тэмдэгүүдтэй байха аргатай гэжэ хэлэгдэһэниие, бүгэдэ зон уншаад, 2-дохи пункт соо герб заабол гүрэнэй хуулиин бүридэлдэ абтаха ёһотой гэжэ бэшэгдэһые уншадаггүй, - гэжэ Сибириин Геральдистнуудай холбооной толгойлогшо тэмдэглээ.

Геральдистнуудай холбоон герб болон тугуудые байгуулха талаар конкурс эмхидхэлгые огтолон буруушаадаг.

- хүлдэ тэмдэгтэй зурагуудай конкурс эмхидхэжэ болоно. Гербдэ авторска эрхэ байдаггүй. Гербын эзэн муниципална байгуулалта болоно, - гэжэ **В. Дюков** мэдээсэбэ.

Гербтэй болохоёо һанабал, депутатууд шиидхэбэри абажа, Геральдическа Сөведтэй хэлсэхэ. Тэрэ Совет геральдикые шэнжэлэн, шалгалта үнгэргөөд,

Гүрэнэй геральдическа реестр руу оруулха. Тэрэ мэдээн ганса Россиин Федерациин хуулига мэдээсэл руу бэшэ, мүн бүхэдэлхэйн мэдээсэлдэ абтадаг. Бүхэдэлхэйн эгээл мэдээжэ Англиин Королевствын геральдическа албанда оруулагдадаг. Тиймэһээ Великобританиин Королева болон бүхы дэлхэйн зон, али нэгэ муниципална байгуулал ямар хүлдэ тэмдэгтэй болооб гэжэ мэдэдэг байна бшуу.

Цырегма САМПИЛОВА.

АВТОРАЙ ФОТО-ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Загарайн аймагай Шабурта хууринай муниципална байгуулалтын захиргаанай толгойлогшо герб болон тугай гүрэнэй үнэмшэлгэ абажа байна.

РАК ҮБШЭНТЭЙ ХҮҮГЭДТЭ - "ЭРЭЛХЭГ ЗОРИГОЙ ХАЙРСАГ"

РЕСПУБЛИКАДАМНАЙ ажаһуудаг рак үбшэнтэй хүүгэдые дэмжэдэг волонтернууд үнгэрэгшэ долоон хоногто "Эрэлхэг зоригой хайрсаг" ("Коробка храбрости") гэхэн буян үйлэдэлгын хэмжээ соносхоо юм.

Тийн БСМП-гэй онкологическа таһагы даагша **Ханда Цыреновагай** мэдээсэһээр, даб дээрээ хоёр хайрсаг ороод байна. "Мүнөө манай таһагта 22 хүүгэд хэбтэнэ. Эгээл ехэниинь 18 наһатай, тон багань – жэлтэй юм. Ехэ һайн хэмжээн соносхогдоо гэжэ тэмдэглэхэ байнаб: үхибүүд бэлэгүүдтэ баярлана, үнэхөөрөөшье, зориг нэмэнэ", - гэжэ **Ханда Владимировна** хэлээ.

Хэнэйшье мэдэһээр, рак ехэ орёогоор аргалагдадаг: эмшэлэлгын саг заримдаа хэдэн жэл соо үргэлжэлдэг, үбшэнтэй аргануудшы хэрэглэгдэдэг. Тиймэһээ иимэ хайрсаг соо сугларһан номууд, пазлнууд, конструкторнууд, хүгжөөдөг нааданууд, DVD-дискнүүд болон бусадшы бэлэгүүд хүүгэдтэ орёо эмшэлэлгын урда барюулагдахадаа, энэ үбшэнтэй тэмсэлдэ гансаараа бэшэт, олон хүн зүрхэ сэдхэхэлээрээ таанадые дэмжэнэ гэжэ һануулха юм.

Энэ һайхан хэрэгтэ хэншые хабаадаха аргатай. Хүүгэдтэ туһалха гэбэл, тус хэмжээнэй координатор **Регина Суворовцева** да **8(951)6291608** гэхэн телефоноор хонходохо, мүн тиихэдэ сэхэ БСМП-гэй онкологическа таһагта хандаха болоно.

Регина Суворовцева өөрөө англи хэлэнэй багша юм. Тийн тэрэ нигүүлсхы сэдхэл сэдхэжэ, гол ажалынгаа хажуугаар энэ хэрэгые залан хүтэлбэрилнэ. "Орёо байдалда ороһон хүнүүдтэ, илангаяа үхибүүдтэ туһалха гээшэ хүн бүхэнэймнай уялга гэжэ һанагшаб. Тиймэһээ "Буряад үнэн" сониной уншагшадта хандахадаа, "эрэлхэг зоригой хайрсагта" хубитаяа оруулжа, рак үбшэндэ дайруулһан хүүгэдые арга шадалаараа дэмжэхыень урьалнаб. Эндэ ехэ юмэн хэрэггүй, багахан гарай бэлэг асархада хүрэхэ", - гэжэ **Р.Суворовцева** хэлээ.

Мүнөө дээрээ тус хэмжээндэ ехэнхидэ хургуулиин һурагшад, дээдэ хургуулинуудай оюутад, залуушуул хабаадана. Гадна тэдэ долоон хоног бүхэндэ үхибүүдтэ ерэжэ, сүлөө сагыень һонирхолтойгоор үнгэргэхын тула элдэб янзын мастер-классуудые эмхидхэдэг байна.

Иимэ түхэлэй дэмжэлгэ үзүүлхэ гэбэл, мүн бүхы асуудалнуудаараа дээрэ үгтэһэн телефоноор хандаха болоно.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

«ОДОН» ЖУРНАЛАЙ КОНКУРСЫН ДҮНГҮҮД

"ОДОН" журналай үүсхэлээр апрель-сентябрь һарануудта "Түүхээ хамтааран түүрээ" ("Творим историю вместе") гэхэн конкурс үнгэрөө. "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшан, БГУ-гай эхин болон хургуулиһаа урид һуралсалай кафедр, этнопедагогикын лаборатори, Буряадай багшанарай колледж тус конкурс эмхидхээ.

Россиин түүхын жэлдэ зорюулагдаһан энэ конкурсын дүнгүүд элирүүлэгдэбэ.

"Шүлэг" ("Стихотворение") гэхэн номинацида Улаан-Үдын 25-дахи хургуулиин 5в классай һурагша **Оля Будевагай**

"Хүгшэн абам" гэхэн буряад хэлэн дээрэ шүлэг һайшаагдаа. 2-дохи хургуулиин 6б классай шаби **Виталина Бурковагай** ород хэлэн дээрэ шүлэг мүн тэмдэглэгдэ.

"Уран найруулга" ("Сочинени") номинацида 19-дэхи

хургуулиин 3 а классай **Арюна Гармаевагай**, Хурамханай аймагай Гааргын дунда хургуулиин шаби **Таня Цыремпиловагай** ажалнууд үндэрөөр сэгнэгдээ.

"Зураг" ("Рисунок") номинацида Дээдэ-Хэжэнгын дунда хургуулиин 6 классай шаби **Алена Цыренжаповагай**, 60-дахи хургуулиин 7 классай һурагша **Елена Соболевагай**, 2-дохи хургуулиин 6 в классай **Намжилма Лхасарановагай**, 19-дэхи хургуулиин 4а

классай шаби **Ирина Григорьевагай** зурагууд эрхим гээд нэрлэгдэбэ.

Фото-зураг, фотоколлаж номинацида Улаан-Үдын 105-дахи эхин хургуули-сэсэрлиг "Дельфинчик" гэхэн эмхиин 11-дэхи ахалагша бүлэгтэй хүүгэдэй ажал – гоё гэгшын фотоколлаж (хүмүүжүүлэгшэнь **Е.П.Толстихина**) эрхим гэжэ тодорбо.

"Плакат" номинацида Улаан-Үдэ хотын "Золотая рыбка" гэхэн 143-дахи хүүгэдэй

сэсэрлигтэй Илалтын үдэртэ зориулагдаһан ажал (багша **Д.Я.Шагдурова**) эрхим гээд нэрлэгдэбэ.

Эдэ дээрэ нэрлэгдэһэн лауреадуудые халуунаар амаршалаад, 2012 оной декабриин 20-до 17 сагта Гүрэнэй академическэ Буряад драмын театрта шагнал барюулгын баяр ёһололдо уринабди.

Туяна САМБЯЛОВА,
редактор.

Һанаа зобоомо асуудал

АРХИТАЙ ТЭМСЭХЭ БЭШЭ, ЭЛҮҮР БАЙДАЛ НЭБТЭРҮҮЛХЭ

Оюутадтай хөөрөлдөөн

"Наркомани болон архидалга үгы", "НАН" гэхэн ниитэ эмхи Буряад ороной хургуулинуудта, дунда мэргэжэлэй болон дээдэ хургуулинуудтай оюутадтай ойлгууламжын ажал ябуулна. Долоон хоногой нэгэ удаа Улаан-Үдын түмэр харгын колледжын оюутадтай иимэ уулзалгануудыг эмхидхэнэ. Энэ хуралсалай эмхи үни сагнаа ажал ябуулгаяа эдир залуушуулай элүүр байдалда зорюулдаг. Тиймэһээ ниитэ эмхитэй хэлсээ баталжа, архи, хара тамхинһаа һэргылэмжын ажал дэмжэдэг.

«НАН» гэхэн эмхидэ 5 лекторнууд ажалладаг, тэрэнэй түрүүлэгшээр ниитын ажал ябуулагша Эржена Будаева болоно.

Түмэр харгын институттай оюутад ехэ олоороо сулгаржа, Эржена Будаева ба Алексей Карнаухов хоёрой хэсхэлнүүдтэ хабаадаба. Нэн түрүүн Алексей Карнаухов үхибүүдһээ: "Энэ ажабайдалда тон урдаа хараха, эрмэлзэл тэгүүлхэ юумэн юун гээшэб?", - гэжэ асуугаа.

Үхибүүд, гэр бүлэ, хуралсал, тамир, мүнгэн зөөри, һайн ажал, инаг дуран, - гэбэ. Иимэ амжалтануудыг туйлахын тула һананай замда һаалта хэдэг хэдэн харшануудыг - архи, тамхин, наркотик гэхэн муу үйлэнуудыг тодорюулаа.

- Автобусой буудалай һандал дээрэ шээһэ бөөлжэһэндөө зууралдаһан, унтаж хэбтэһэн һогтуу хүн хэзээ нэгэтэ һайхан бодолтой, һанал сэдхэлээ тэгүүлжэ ябаһан байха. Али балшар бага һананһаа одоол түргэн

томо боложо, архиншан болоод, иигэжэ гудамжада хэбтэжэ, хүл гараа хүлдөөд ябахаяа хүсөөгүй ха юм? Юун гэжэ һананат? - гэжэ Алексей оюутадһаа асуугаа. Оюутад мүнөө сагта шоглоно, энэ элдэн наадална. Харин хэзээ нэгэтэ мүнөөдэрэй мурөө алдаһан эдэнэй һананда һанал архиншан болохогүй гэжэ хүсэжэл байгаа бшуу.

Алексей Карнаухов хадаа старообрядческа (христиан сурталай хуушан ёһо заншал баримталагша) һумын түлөөлэгшэ, "НАН" эмхидэ ниитэ ажал ябуулдаг юм. Эдир залуушуулда мүнөөнһөө юундэ архи уунгүй ябахыда дээрэб, нэгэ хэды сагай туршада хүхилдэхын түлөө бултание һажаалдан, архи уужа, саашаа заншалта болон, бүхы ухаагаа манатуулжа, амин бээе хордуулһан ушарнуудыг мүнөөнһөө ойлгохо хэрэгтэй. Үхибүүдэй хэлэндэ, байдалда таарамаар, үетэнтээ харилсажа байһан мэтээр хөөрөлдөжэ байхандань, үнэхөөрөө, үхибүүдтэ ойлгосотойл байха, хадуугдаха хэбэртэй.

"НАН" эмхиин түрүүлэгшэ Эржена Будаева эдэ уулзалга-хэсхэлнүүдыг эмхидхэхэдэ, архитай тэмсэнэ бэшэбди, харин элүүр байдал нэбтэрүүлхэ зорилготой ябанабди, гэжэ тэмдэглээ. Архидалгатай эмшэд тэмсэхэ ёһотой, харин архи уухагүй, элүүр, энхэ байдал тухай ойлгууламжын ажал эдэ 17-18 һанатай залуушуулда бэшэ, харин үшөө бага һанандань ойлгуулха ёһотой. һүүлшын тоо, баримтануудай мэдээгээр, үхибүүд түрүүлшынхөө 10-11 һанандаа архи амталжа туршадаг байна. Мүнөө

наймаанда худалдагдадаг элдэб яла сала, эрээ-марьян саарһатай шэл болон түмэр амһартанууд соо спирт, будаг, элдэб хорото бодосуудыг худхан, коктейль гээд худалдана. Тэдэниие хүүгэдэй сэсэрлигүүдэй үхибүүд наймаанһаа абаха аргатай.

- Эдэ хэсхэлнүүдтээ, дэлхэй дээрэ хүн бүхэн шухала, хэрэгтэй гэжэ ойлгууламбди. Жэшэнь, басагад мүндэлэн түрэхэһөө эхилээд, эхэ болохо гэхэн табисууртай байдаг. Басагад архи тамхигүй байдал зохибол, үхибүүдыг түрэхэдэнь, һайн үхибүүд бии болохо. Энэ талаар "телегония" гэжэ баримта бии. Хэрбээ үүлтэртэ эмэ нохой үүлтэргүй нохойһоо нэгэл дахин хүбүүлбэл, саашаа үүлтэртэ эрэ нохойһоо түрэхэшье, үүлтэрын сээр бэшэ байха гэдэг. Тон тэрэнтэй адли бшуу. Тиймэһээ мүнөөнһөө архи, тамхи, хара тамхинһаа холодохо шухала гэжэ эдиршүүлдэ ойлгуулгын ажал хэгдэнэ, - гэжэ Эржена Хышэгтүевна хөөрөбэ.

Дэлхэйн гурбанай хоёр хубинь огтолон архи уудаггүй гэжэ элирүүлэгдэнхэй. Архи уудаггүй гүрэндэ ажаһуугшад архи уунагүй ха юм. Эржена Будаева Улаан-Үдын Павловай гудамжаар ябахыда, нэгэ бүлэг зонуудтай ушараа.

- Тэдэнэр булта эрэмдэгүүд, хэн хургагүй, хэн хүлгүй, нүгөөдэнь гаргүй. Тэдэнэр томо гэгшын 5 литрэй пивын амһарта табихан, ехэ хүхюүтэйнууд энеэлдэн, уужа һуугаа. Тэдэнэр булта архи уугаад, гэртээ ошожо үрдижэ шадангүй, хүйтэндэ хүлдэжэ, эрэмдэгүүд болонхой. Зүгөөр гүрэн тэдэндэ пенси-тэдхэмжэ үгэнэ. Тэдэниие хэн тэд-

хэнэб: бидэ, ажал хэдэг зон. Иигээд байжа байбал, һаян сагта нэгэ ажал хэдэг хүн нэгэ эрэмдэгыг бээдэ даажа абаха болохобди. Тэдэнэр юрэ гэнтын аюулда гү, али хүндэ үбшэндэ нэрбэгдээд бэшэ, харин өөрынгөө муугаар, архин шалтаһаа эрэмдэг болоно ха юм, - гэжэ Э. Будаева тэмдэглээ.

Хэсхэлэй түгэхэлдэ дүн гаргажа, ажабайдалда эрмэлзэн, өөдөө тэгүүлһэн түсэбүүдыг табижа, амжалттай ябахыда һанаа һаа, ондоо хүниие шагнангүй, олониие дахангүй, өөһэдынгөө харгы шэлэхэ ёһотой гэжэ хэлэгдээ. Архи үйлэдбэрлэгшэд, наймаалагшад гүрэндэ олзо асарна бэшэ, харин арадүүдыг хороожо, үгы хэжэ байһан зон гэшэ. Тэдэнэр амжалтатай, баян, тарган, элүүр энхэ, хари гүрэнүүдээр аяншалжа амарһаа ошоно, жаргажа байна. Юрын зон тэдэндэ олзо оруулжа, архи, тамхиие һүүлшынгээ мүнгэн зөөрээр худалдан абажа, өөрыгөө хорложо, хосороожо

байна. Иимэ бодолнууд залуушуулай толгойдо заабол орохо ёһотой.

Денис, оюутан: "Олониие дахаад, архи тамхи татажа, һажаалдан ябадаг зон олон. Тэрэ хорой соһоо гаража, өөртөө ондоо зорилгонуудыг табижа бээ. Би армрестлинг гэхэн тамирай шэглэлээр бээе хоридогбди. Архи уудаггүйб. Нүхэдни энэ уулзалгаһаа толгойдоо хадужа, бодомжолжо үзэхэ гэжэ һананаб."

Евгений, оюутан: "Хүн гэшэ өөрын эрмэлзэлтэй байхыдаа, муу юумэндэ һурахагүй даа. Би хүжэмдэ дуратайб. Минии бүхы байдални хүгжэмтэй холбоотой. Үетэндэмини хэлэгдээ, энэнь шухала, хүн бүхэн бодомжолхо, өөртөө таарама һанал шэлэн абахал ааб даа".

Оюутад шууялдан, аудитор руу ороһон аад, уулзалгын һүүлээр томоотойгоор, урдаа харюусалгатай бодол, зорилгонуудыг табиһан мэтээр гаража ошоо бэлэй.

Цырегма САМПИЛОВА.

Россиин түмэр харгинуудай 175 жэлэй ой

«ТҮМЭР ЗАМШАН БОЛОҢОНДОО ШАНАЛААГҮЙБ»

Россида түмэр зам татаһаарнь, эгсэ 175 жэл үнгөрөө. Эды богони хугасаа соо гүрэн доторнай хэды олон хубилалтанууд, хүгжэлтэнүүд, имагтал түмэр харгын ашаар болоо гэшэб. Теэд түмэр зам дээрэхи ашаануудыг ябуулгын тула хэды олон хүдэлмэришэд хүнгэн бэшэ хүдэлмэриие үдэр бүри унтан хонон хэнээр байна. Тэдэнэй ажал заримдаа гүйсэд һайнаар сэгнэнгүй, хараһаа алдахашы гэжэ байдаг. Түмэр зам дээрэ 38 жэл таһалгаряагүй хүдэлһэн, Улаан-Үдэһөө эхилээд, Монголой хилэ хүрэтэр нэмжыһэн түмэр зам ашаглаха хэрэг 19 жэлдэ амжалтатайгаар хүтэлбэрлһэн Бурядаймнай Эрхим хүнүүдэй нэгэн Леонид Шагдарович БОЛХО-ДОЕВТОЙ хөөрөлдөө үүсхэбэбди.

- Леонид Шагдарович, 70 һананайтнай ойн баярта «Личность» сэтгүүлэй нэгэ дугаар танда зорюулагдажа байнхай. Олон жэлдэ оролдосо ехэтэйгээр түмэр

Р-Н.БАЗАРОВАЙ фото-зураг

замда хүдэлөөт, гүрэн түрэшы танда үндэр нэрэ зэргэнүүдыг

олгоһон байна. Түмэр замшан болоһондоо шаналхаар сагууд тудаагүй бээ?

- Түмэр замда хүдэлнэб гэжэ би нэгэтэшы шаналаагүйб. Эхиндээ эмшэн болохо хүсэлтэй һэм. Теэд басагамни минии һанан хүсэлыг хүсэлдүүлээ. Буряадтаа түрүү хирургнуудай тоодо ябана, тон хоморой операцинуудыг хэнэ. Хүбүүмни түмэр замшан болоошыгүи һаа, бэрхэ барилгашан нэрэтэй.

Түмэр зам намайе хүмүүжүүлээ, хүгжөөгөө гэхэдэ болоно. Түмэр харгыда хайша хэрэг, һэбхи хүнгэн байхын аргагүй. Теэд ямаршы ажалда тиймэ! Сэрэгшэн мэтэ үглөө эртэ бодожо, саг соонь бүхы хэрэгээ хээгүй һаамнай, түмэр харгы дээрэмнай һаад ушаржа, гай аюул болохо. Түмэр харгыг хэмжэжэл гарахаш, жэшэнь, рельсэнүүдэй хоорондохы зайнь 1 миллиметрээр үргэн гү, али оодон һаань, харгыемнай хааха баатай болоно бшуу. Тийгэбэлнь, поездууд зогсошохо.

- Харюусалгатай тушаал, түмэр харгы дээрэхи аюул... Үхибүүдээ

яагаад хүмүүжүүлэбта?

- Ходо ажалдаа ябагдаа. Тиймэһээ һананаймни хани Лидия Цыретаровна гэртэхи талыемни даажа абаа. Хубиимни хубаалдаһан хайрата гансамни хада гэртээ харинхай. Үхибүүдыг яагаад хүмүүжүүлхэ тухай хэлэхэ болоо һаа, өөрөө һайн жэшээ харуулха, үхибүүдтээ һанаһанаараа хубаалдаха - хамагай шухала. Сүлөө сагтаа би ходо гэртэхинтээ хүдөө гарагша һэмди, загаһа агнахаш, үһанда шунгахаш. Амаралта болоно гэшэ ааб даа. Тийхэдээл үхибүүдтээ дүтөөр харилсаха арга боломжо үгтэдэг һааб даа.

- Та гол түлэб ородуудаар хүдэлөө болонот, юундэб гэхэдэ, түмэр замда буряадууд үсөөн. Түрэлхи хэлээ мартаа гүт?

- Үгы. Үхибүүдни түрэлхи хэлэн дээрэ харилсаашыгүи һаа, буряадаар ойлгодог. Би Сэлэнгын аймагай Арбузово һууринда түрэнһэнби, Тохойн дунда хургуули дүүргээб.

Сарюна ЭРДЫНЕЕВА хөөрөлдэбэ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2012 оной ноябриин 19-нөө 23 хүрэтэр

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЫН УЯЛГАНУУДЫЕ САГ ЗУУРА ДҮҮРГЭГШЭ А.С.КОРЕНЕВОЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

Зүблэхэ зүйл:

1. Арадай Хуралай хороонуудай 2012 оной ноябриин 12-ноо 16 хүрэтэр дүүргэнэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэд: хороонуудай түрүүлэгшэнэр)

19.11. 9.00 Арадай Хуралай бага танхим

2. Арадай Хуралай 2012 оной ноябриин 12-ноо 16 хүрэтэр үнгэргэгдэнэн хэмжээ ябуулганууд тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

3. Арадай Хуралай хиналтын документнууды гүйсэдхэлгын байдал тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

4. Буряад Республикын хуулинууды федеральна хуули ёһонуудтай зохилдуулгын хойноһоо хиналта тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

5. Арадай Хуралай 2012 оной ноябриин 19-нөө 23 хүрэтэр түсэблэнэн хэмжээ ябуулганууд тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

6. 2012 оной ноябриин 12-ноо 16 хүрэтэр Хуули ёһоной управлениин дүүргэнэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ А.И.Ускова)

7. 2012 оной ноябриин 12-ноо 16 хүрэтэр Мэдээсэлэй-шэнжэлэлгын управлениин дүүргэнэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ Э.Б.Намдакова)

8. Арадай Хуралай ажал ябуулга тухай республикын хэблэлнүүдтэ 2012 оной ноябриин 12-ноо 16 хүрэтэр олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ толилогдоһон материалнуудай шэнжэлэл тухай тусхай таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ С.Б.Хайдапова)

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАЙ ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон финансын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц-Д.Э.Доржиев)

Зүблэхэ зүйл:

Буряад Республикын Арадай Хуралай гушан нэгэдэхэ сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд
20.11 14.00 Арадай Хуралай бага танхим

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скоцырская)

Зүблэхэ зүйл:

Буряад Республикын Арадай Хуралай гушан нэгэдэхэ сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд
22.11 13.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

Зүблэхэ зүйл:

Буряад Республикын Арадай Хуралай гушан нэгэдэхэ сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд
20.11 10.00 каб.119

Зүблэхэ зүйл:

"Буряад Республикын территориальна һунгуулиин комиссионууд тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

"Буряад Республикын Толгойлогшын һунгалта тухай"

Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

"Буряад Республикада референдум үнгэргэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

"Һунгуулиин хуули ёһонуудай дунда Буряад Республикын зарим хуули ёһонуудта хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

"Буряад Республикада шуһа тушаалга тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын, үндэһэтэнэй асуудалнуудай залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

Зүблэхэ зүйл:
Буряад Республикын Арадай Хуралай гушан нэгэдэхэ сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд
20.11 10.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Зүблэхэ зүйл:
Буряад Республикын Арадай Хуралай гушан нэгэдэхэ сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд
20.11 10.00 Арадай Хуралай бага танхим

"Буряад Республикын ажалай ветеранууд тухай" Буряад Республикын Хуулие бэлүүлгын ябаса тухай"

2011 ондо хорооной бэлдэжэ үнгэргэнэн "дүхэриг-шэрээнүүдэй" зүблөөнүүдэй зуршалганууды болон Арадай Хуралай Сөвөдэй тогтоолнууды дүүргэнэн тухай мэдээсэл тухай

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөснүүды хэрэглэлгын болон оршон тойронхией хамгаалалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл:
Буряад Республикын Арадай Хуралай гушан нэгэдэхэ сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд
22.11 14.00 Арадай Хуралай бага танхим

Буряад Республикын Арадай Хуралай Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха тухай

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ – АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

Зүблэхэ зүйл:
1. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2012 оной ноябриин 19-нөө 23 хүрэтэр болотор түсэблэнэн хэмжээ ябуулганууд тухай
19.11 13.30 Арадай Хуралай бага танхим

2. Буряад Республикын Арадай Хуралай хиналтын документнууды гүйсэдхэлгын байдал тухай

3. Элдэб асуудалнууд

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон финансын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц-Д.Э.Доржиев)

Зүблэхэ зүйл:

"2013 оной болон 2014 ба 2015 онуудай түсэблэлгын хугасагай республикын бюджет тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

19-22.11

Тусхай графигаар

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скоцырская)

Зүблэхэ зүйл:

Хүдэлмэрилгын бүлэгэй зүблөөн:
"Буряад Республикада хүнэй эрхэнүүдэй талаар зуурша-лагдагша тухай" буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
21.11 16.00 Арадай Хуралай бага танхим

Зүблэхэ зүйл:

Буряад Республикын Арадай Хуралай өөһэдын хүтэлбэрийн түлөөлэлгэтэ зургаануудай Сөвөдэй зүблөөндэ бэлдэхэ тухай

23.11 14.00

каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

Зүблэхэ зүйл:

"Олон хүүгэдтэй гэр бүлэнүүдтэ газарай участогууды түлөөһгүйгөөр олгохо хубидань "Гүрэнэй болон муниципальна зөөриде тоологдожо байһан газарай участогууды хубийн зөөриде түлөөһгүйгөөр үгэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулие бэлүүлгын ябаса тухай" гэнэн темээр "дүхэриг-шэрээдэ" бэлдэхэ тухай

19.11 15.00

каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын, үндэһэтэнэй асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

Зүблэхэ зүйл:

"Буряад Республикын дэбисхэртэ ниитын хэмжээ ябуулгы үнгэргэхэ зарим тэды асуудалнууд тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

21.11

14.00

каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Зүблэхэ зүйл:

"Буряад Республикада шуһа тушаалга тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

19.11

10.30

каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөснүүды хэрэглэлгын болон оршон тойронхией хамгаалалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл:

"Буряад Республикын экономикые хүгжөөлгын хуули ёһонуудаар хангалга" гэнэн темээр парламентын уншалганууды үнгэргэлгэдэ бэлдэхэлэй ябаса тухай"

23.11

14.00

каб.211

Эльвира ДАМБАЕВА оршуулба.

АРАДАЙ ПОЭДТЭ – ГҮРЭНЭЙ ШАГНАЛ

Бурядай арадай поэт, манай хүндэтэ Гунгаа Гомбоевич ЧИМИТОВ Агван Доржиевай нэрэмжэтэ медалаар шагнагдаба гэнэн мэдээсэл бултание баясуулба. Аха захатанаа үнэн зүрхэнһөө амаршалаад, шэнэ зохёолнуудайнь нэгые дурадханабди.

Гунгаа ЧИМИТОВ

ХААНАШ БАГТАДАГГҮЙ ШОЛДООН

Хүниие алаһан	Арьяатан Шолдооние
хара нүгэлтэн	эрьюулээ.
Хүрһэтэ дэлхэйдэ	Хүбшэ руу Шолдоон оробо,
багтахгүй.	Хүхэ шоно ирзайн байба.
Алууршанда хаанашье	Модон өөдэ абиран
Ажабайдал байхагүй.	гараба,
	Могой мүшэртэнь
	һэнжэлээд байба.
Нэрэ муута нэгэ Шолдоон	Аргагүйдэжэ, далайда
Нэгэтэ хү алаад, тэрьедээ.	ошобо.
Алуулаашын аха дүүнэр	

Абарга заһаһан
ангайжа байба.

Агаар, Уһан, Газар
Алууршанда харша.

МОНГОЛОЙ ТЕЛЕВИДЕНИ ОРОН ДАЯАР

ДДЭШТВ гэнэн компани Ази даяар Монголой телевизийн 40 гаран сувгууды, тийхэдэ англи, герман, ород, хятад хэлэтэй DW-Asien, Outdoor TV, Bloomberg TV, Үвэр Монгол ТВ, Одон ТВ, SupremeMaster, Australia TV, Дом Кино, Музыка, Телекафе, CCTV-5, Шанхай, Бээжин гэхэ мэтэ каналнууды үзүүлжэ байдаг томохон эмхи юм.

Энээхэн компани Буряад Республикада ерээжэ, Монголой телевидениин бүх сувгууды, мүн англи, гер-

ман, ород, хятад хэлэтэй сувгууды харуулха тоног түхээрэмжэ Улаан-Үдэдэ, Агада худалдажа, угсаржа эхилээ.

Монголой, Үвэр Монголой, Хятадай, Австралийн телевидени үзэхэ дуратай наа, иимэ утаһаар холбоо барина: **8-924-396-79-00.**

Монголой сансарын телевидениин хүлээн абагшын (приемнигой) үнэ – 5000 түх., танай гэр байшанда угсаржа тохиргоо хэжэ ажалтайгаа (с установкой, настройкой) – 8 000 түх.

**Буряадай арадай поэт, журналист, публицист
Цырендулма ДОНДОГОЙН 80 жэлэй ойдо**

ДҮЛӨӨР БАДАРЖА ЯБАНАЛ ДАА

барлагдажа гараа хэн. Тиихэдэ энэ номой редактор, корректор болоһондоо урма баяртай ябадаг-би.

Москвадахи "Современник" хэблэл Буряадай олон зохёолшо-дой номуудые бүхэроссийн уншагшадта хүргэһэн байха. Гансал Галина Раднаевагай хоёр ном энэ хэблэлээр гаража, Буряадай комсомолой шангай лауреадай нэрые имагтал Россиин бэшэ, харин бүхэсоюзна уншагшадта танил болгоо бэлэй. Түрүүшын "Сагаан нара" гэжэ ном урда зуун жэлэй 80-дахи онуудта тэндэ хэблэгдээ хэн. "Гуламтын гал" гэхэн томо поэмэнь 1986 ондо барлагдажа гараба.

Үе саг, энэ дэлхэйдэ юундэ түрэнэн тухайгаа, бүмбэрсэг түбингөө түлөө хүнэй ехэ харюу-уналгатай байһан тухай поэтесса урда мэтэ сэдхэлэй халуун долгисотойгоор домоглон, бодолгото болоно гэжэ Цырендулма Дондогой шэнжэлэл соогоо бэшэнэ.

"Тас-няс..."
Айлшанай ерэхые зүгнөөд галнай
Түргэн дундаа зугаагаа али дэлгээнэ гү?

Абай Гэсэрэй һүүдэр ами оронхой,
Түмэн жэлые эбхэжэ али ахина гү?

"Тая-няс..." галнай дуулана...
Туулган тобшо – мүндэр соогуур
Дүрэжэ дууһатараа баатарнууд тэмсээ.

Дүлэтэ жаргалаа үзэхэ мэтээр Дэншье үнэтэйгөөр жаргал асарая.

Оршуулагша Владимир Евпатов яһала ехэ оролдолго гаргажа, энэ поэмые ород уншагшадтай һонорто хүргөө гэжэ мэдэрхэ ёһотойбди. Буряад хэлэ, буряад заншал мэдэхэгүй байһан хүндэ бүхэли поэмые мүр бүхэнэй оршуулгаар тухайлажа, ород уншагшадтай сэдхэл татама зохёол болгохо гэшэ хүшэр хэрэг. Буряад ороние мэдэхэгүй, үльгэр домогуудтайнь танил бэшэ, үнгэрхэдөө поэмын автортай һая болотор – номой хэблэгдэтэр, нюураараа уулзажа үзөөгүй байһанһаа болоршо, нютагай зарим нэрэнүүдтэ оршуулагша буруу тайлбарил үгөө, зарим үгэнүүдэй бэшэлгые танишагүй болгоо бээ. Жэ-шэнь, "Хангай", "Хурамхаан" гэхэн үгэнүүдые хүбшэ тайгада оршодог районууд, Саяан уулын оройнуудай нэгэн Мүнхэ-Сарьдагые эпосэй герой, Шэлдэй Занги гэжэ хори буряадүүдэй түүхэтэ нюурые буряад эпосэй герой гэжэ оршуулагша тайлбарил үгэһэн байна. Иимэрхүү ушарнуудай үзэгдэхэгүйн тула "Современник" хэблэл поэмэ оршуулхыень нүхэр Евпатовта даалгадаа, автортайнь танилсуулха ёһотой гэжэ ханагдана. Тиигэбэ ябашье оршуулгын шанар һайн гэжэ юрэнхы дээрэнэ сэгнэхэл байнабди гэжэ рецензент Цырендулма Дондогой "Буряад үнэн" сониний 1986 ондой августын 2-ой дугаарта толилогдоһон шэнжэлэл һанамжа соогоо бэшэнэ.

Хун шубуун... Буряад арадай түүхэ домогто үзэхэлэн һайхан энэ шубуун хүндэтэ һуури эзэлдэг домог түүхын эшэ үндэһэ хэрэглэн, поэт Галина Раднаева "Хун шубуун" гэжэ поэмэ бэшэһэн байна.

Хэмжээгээрэ ехэ бэшэ энээнэ поэмэ һонин байгуулгатай, "Хабарай нэбшээн", "Нажарай халуун", "Намарай тэнюун", "Үбэлэй зүүдэн" гэжэ нэрлэгдэһэн дүрбэн бүлэгтэй. Хөөрэлдөөнэй маягаар

бэшэгдэһэн энэ поэмын гол геройнууд хадаа Хун шубуун автор хоёр болоно. Хун шубуун миин лэ жэгүүртэн бэшэ, харин арад зоной хүлдэ, үндэр поэзиин одо заяан гэжэ ханагдана. Тиимэл хадан автор тэрээнһээ хэшээл һургаал абана бэшэ гү?

Ерээдүйе харааха бэшэ – Ерээдүйдэ этигэхэ хэрэгтэй. Бүрхэгһөө бүтэхэ бэшэ – Байдалаал үргэхэ хэрэгтэй.

Харанхые гэрэл хүсэбэл, Худалые үнэн хүсэдэг. Сагые ажабайдал ахибал, Зоболонгые жаргал ахидаг.

Ерээдүйе Ямар нюдөөр харанабши – Шиниихээр шарайнь сэлмэхэ. Ямар сэдхэлээр ойлгонобши – Шинии һанаашаар ерэхэ, - гэжэ Хун шубуун авторта һанамжална.

Богонёор хэлэбэл, сагаан хара хоёртой хоорондо боложол байдаг тэмсэл тухай, дайнай аюул тухай, байгаалие, аждамдаралые аршалан хамгаалха тухай уран һайхан хэлээр поэмэ соо хэлэгдэнэ.

Залуу уран зурааша-график Баяр Тайсаев Буряадай комсомолой шангай лауреат Галина Раднаевагай «Хун шубуун» гэжэ уянгата поэмэнүүдэй 1987 ондо барлагдаһан номые ехэ зохидоор, удхыень гаргажа шэмэглэһэн байна. Номой нюур талада залаата ногоогоо хиисхүүлһэн дайдада далияа һэбжэ, мэнэ мэнэ ниидэхээ эһэжэ байһан дүн сагаан хун шубуун зураатай. Номой гадарай ногообтор үнгэ хадаа мүнхэ ногоон үнгэтэй дэлхэйн үнгые һануулжа, сэдхэлдэ найдал түрүүлһэн шэнги байна даа гэжэ Цырендулма Цыреновна залуу шүлэгшын шэнэ ном тухай шэнжэлэл соогоо сэгнэлтэ үгэнэ.

Буряад уран зохёолдо, уянгата шүлэгүүдтэ гал дүлөөр бадаржа ябадаг хүбүүд олон. Харин дүлөөр орьёлжо ябадаг шүһатай басагад үсөөн. Тэдэ үсөөнэй нэгэн хадаа Галина Раднаева мүн. Галя (эмгэйн үгэһэн нэрээр – Санжэ-Сүрэн) уран зохёолой үүдые үргэнөөр сэлин, орожо ерээд лэ... һөөргөө гараагүй. Санжэ гэшэ түбэд хэлэн дээрэ бурхан гэхэн удхатай. Энэ түбидэ юмэ бүхэн барисалдаатай, нюуса холбоотой. Энээгээр юу хэлэхээ һанаабши гэхэдэ, Галина Раднаевагай – Санжэ-Сүрэнэй уран бэлиг бурханһаа заяагданхайл даа. Шүлэгэйн мүр бүхэн, үгэ бүхэниин үүлэндэ хүрэмэ уула мэтэ образ, далайн эршэтэй эбхэрмэ долгин шэнги хүдэлөөн мэдэрэгдэнэ гэжэ Цырендулма Дондогой шэнжэлэл соогоо бэшэнэ.

Үргэн Зэдын зон аймагтань нэрээ үгэһэн мүрэнине "Зэдэ хатан эжы" гэдэг юм гэжэ Санжэ-Сүрэнэй "Хатан эжы Зэдэнай" гэхэн номтой танилсахадаа, ойлгобог гэжэ Ц.Ц.Дондогой дурсана.

"Хатан эжы Зэдэнай" гэжэ ном хадаа нютагтаа хэдэн жэл ажаһуухадаа, Галина Раднаевагай зохёһон шүлэгүүдые бэшэ, очеркнүүдые бэшэ, харин үргэн Зэдынгээ үбгэд, хүгшэдтэй ярилдажа, тэдэнэй "ама нээлгэжэ", хөөрөөнүүдыень нарин нягтаар бэшэжэ абаһан хадан сэгнэшгүйгү ехэ материал, аман зохёол суглуулга болоно гэжэ Цырендулма Цыреновна тон зүбөөр бэшэһэн байха юм.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист, Россиин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

"Аламжа Мэргэн Арюун Гоохон хоёр - 2012" гэхэн конкурсно

ДАБАА ДАБАГША ДАМБАТАН

Байгша оной июниин 24-дэ Бэшүүрэй аймагай Нарин-Заган һууринда Римбүүшэ багша түрүүтэй олон ламанар шэнээр мүндэлһэн Бадма Бүмбэ Чоддон гэхэн субарга арамнайлан юм. Мүн энэ дэмбэрэлтэй буянтай хэрэгые үүсхэһэн ба бүтээһэн хэд бэ гэхэдэ, дүрбэн аха дүү: Дамба, Солбон, Дулгар, Баир Цыбикжаповтанай айл бүлэнэр. Үшөө 90-ээд онуудаар Буряад орондомнай бурхан шажанай нэргэн дэлгэржэ эхилхэдэ, эхэ эсэгэнь Цэдэн Цырендоржиевич, Дулгарма Гомбоцыреновна бүлөөрөө субарга бодхоохо хүсэл урдаа табиһан байна. Тиигэжэ Цыбикжаповтан эжы абынгаа захяае Дамба ахынгаа ударидалга доро бүтээн бэлүүлбэ гэшэ.

Аркадий БАТОМНЧКЕВАЙ фото

Нарин-Заган һуурин хойгуураа үндэр майла хадануудтай, ой модо, шугы шонхортой, эмтэй домтой аршаантай, урагшаа Хөлго хатан тээшээ сээсэ ногоогоор бүрхөөгдэнхэй элдин тала нугатай үзэхэлэн һайхан нютаг юм даа.

Анхан сагта Нарин-Заганмай гушаад үрхэ айлтай, багашье һаа, баян нютаг байһан юм. Жараад онуудаар хүдөө ажахынүүдые нэгдүүлгэ, томожуулгын үедэ дардам харгыһаа гажуу холошог гэлсээд, дээдын зургаанай зарлигай «һайгаар» айл зониеень совхозой түб Шэбэртэ руу нүүлгээ хэн. Харин Цыбикжаповтанай гэр бүлэ тоонтодоо үлэһэн юм. Мүнөө үедэ Цыбикжаповтанай ууган хүбүүн Дамба Цыденович ерээд онһоо хойшо «Майла» гэхэн ажахые эмхидхэжэ хүтэлбэрилнэ.

Дүрбэн хушуу малаа үдхэжэ, талха таряагаа тариха, жэлээ дүрбэн сагта ажалаа эрхилжэ байдаг айлхайдай ахань Дамба Цыденович урагшаа зоримгой хүн юм даа.

1986 ондо Зүүн Сибириин технологическа институт амжалтатайгаар дүүргэжэ, дээдэ һургуулийн мэргэжэлтэй болоһон. Һананайнь нүхэр Наталья Самбуевна сэлгээ саган Гутай нютагһаа бэри буугаа. Олон үри бээнэрэй эжы гэжэ тэмдэглээ, гурбан басаган, нэгэ хүбүүтэй. Сэдхэлээр даруухан, номгон зантай буряад эхэ.

Байгша ондо Цыбикжаповтан үшөө ехэ һайн амжалтатай, «Эжы» гэхэн кафе өөһэдөө нээгээ. Үмсынгөө ажахыда тэжээһэн малай мяха шүлөөр, зүгын тоһоор болон огородто ургуулан эдээгээр кафегээ хангадаг. Илангаяа мүнөө үедэ түрэл Буряад ороноо өөһэдэньгөө эдээ хоолоор тэдхэхэ хэрэгтэ хубитаяа оруулжа байһаниинь шухала. Тэрээнһээ хадна хүдөө ажахыдаа, кафедеэшье олон зоние ажалаар ганагана. Хүдэлмэришэдэнь барандаа социальна гарантитай юм. «Эжы» кафегээ Наталья Самбуевна хүтэлбэрилхэдөө, шэнэ сагай эрилтээр ажалаа эрхилдэг гэшэ. Тэрэ онсо амтатай һайханаар эдээ хоолоо бэлдэдэг шеф-поварые уринхай юм. Үшөө Наталья Самбуевнамай ажалаа ябуулхын хажуугаар дүрбэн үри бээ хүүмүүжүүлнэ. Гурбаниинь Улаан-Үдын 29-дэхи Буряад гимназида һурана. Ехэ басаган Эржэна - 11-дэхи класста, доронь Суржэнэ - 10-дахи, Зандан хүбүүн - 6-дахи класста, одхон басаган Саяна табатайхан хадаа эжы абадаа эрхэ бэрхые элдэнэ.

Байгша ондо Дамбатан хоёр ехэ буянтай хэрэг бүтээбэ гэшэ, түрэл нютагтаа субарга бодхооһоной удаа кафе нээбэ гэжэ баримталаа. Хүн зоние эдээлүүлхэ, ундалуулха гэшэмнай баһал буянтай хэрэг ха юм даа.

Цыбикжаповтан хадаа хориин 11 эсэдын Борхой-Хуасай угай Жаахантан хүхүүрэй зон. Саашан угай бэшгээр дурдахада: Сэбдэн, Банзар, Эрдэм, Лхасаран, Ойдоб, Цыбикжаб, Цэдэн, Зандан гээд дамжана.

Иимэл шэнэ үсын буряад аилай ажабайдалые олондо жэшээ болгон хүндэлхэдэ, алдуугүй гэжэ ханагдана.

Хүдөөгэй хара ажалһаа далтирангүй, олон үгэ хүүргүй урдахи түсэбүүдээ дабаа дабаһандал бэлүүлжэл ябадаг зон һайшаалтайл даа. Дамба Цыденович Наталья Самбуевна хоёр түлэг наһандаа ябана. Дамба Цыденович 1964 ондо түрэнэн, хани нүхэрын дүшэ наһа хүрөөдүйхэн. Тиимэһээ Дамбатан үшөөшье олон үндэр дабаануудые дабажа, Буряад орон нютагтаа буянтай, дэмбэрэлтэй хэрэгүүдээрээ туһа нэмэри хүргэхэ гэжэ үнэн зүрхэнһөө этигэнэбди.

Тимур ГОМБОЖАПОВ, поэт, Россиин Уран зохёолшоной холбооной гэшүүн.

Понедельник, 26

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР', 'ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!', 'ДЕШЕВО И СЕРДИТО'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ ПРОДОЛЖАЕТСЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ТАЕЖНАЯ ЛЮБОВЬ', 'КРОВИНУШКА', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ДОЯРКА ИЗ ХАЦАПЕТОВКИ. ВЫЗОВ СУДЬБЕ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'ВСЕГДА ГОВОРИ ВСЕГДА-9', 'ПАЗАРИТЫ. БИТВА ЗА ТЕЛО', 'ДЕВЧАТА', 'ВЕСТИ+'. Also includes 'КУЛЬТУРА' section with 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ЖИЗНЬ КЛИМА САМГИНА', 'ЛИКИ НЕБА И ЗЕМЛИ', 'ПОХОД ДИНОЗАВРОВ', 'ЛИНИЯ ЖИЗНИ', 'ПЕШКОМ...', 'НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ', 'О СТРАННОСТЯХ ЛЮБВИ', 'МЕДНАЯ БАБУШКА', 'ЗВЕЗДЫ ЕВРОПЕЙСКОЙ СЦЕНЫ', 'МИР СТОУНХЕНДЖА', 'ГЛАВНАЯ РОЛЬ', 'САТИ. НЕСКУЧНАЯ КЛАССИКА...', 'ТЕ, С КОТОРЫМИ Я... ПОД СЕНЬЮ ВАЙДЫ. ПОЛЬСКАЯ ТЕТРАДЬ', 'АСАДЕМИА', 'ТЕМ ВРЕМЕНЕМ', 'МОНОЛОГ В 4-Х ЧАСТЯХ. ВЛАДИМИР ФЕДОСЕЕВ', 'СПАСИТЕ УТОПАЮЩЕГО', 'КИНСКОП С ПЕТРОМ ШЕПОТИНИКОМ. МКФ В ЛОНДОНЕ', 'ГАЙДН. КОНЦЕРТ ДЛЯ 4-Х СОЛИРУЮЩИХ ИНСТРУМЕНТОВ С ОРКЕСТРОМ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ВКУСНО', 'В ТЕМЕ. ЛУЧШЕЕ', 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ', 'ПРОГРАММА 7', 'В ТЕМЕ. ЛУЧШЕЕ', 'ВКУСНО', 'ВАШЕ ПРАВО', 'САГАЙ АМИСХАЛ - ПУЛЬС ВРЕМЕНИ', 'ШКОЛЬНОЕ ТВ', 'СТРОГО НА ЮГ', 'БАЙКИ В БАНЬКЕ', 'ВКУСНО', 'В ТЕМЕ. ЛУЧШЕЕ', 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ', 'ПРОГРАММА 7', 'В ТЕМЕ. ЛУЧШЕЕ', 'ВКУСНО', 'ВАШЕ ПРАВО', 'САГАЙ АМИСХАЛ - ПУЛЬС ВРЕМЕНИ', 'ШКОЛЬНОЕ ТВ', 'СТРОГО НА ЮГ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВСЯ БУРЯТИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ', 'СМЕШАРИКИ НА АРИГ УСЕ', 'ВСЯ БУРЯТИЯ', 'ПРО ДЕКОР', 'ВЕСЕЛЫЕ МЕЛОДИИ', 'ГАРРРИ ПОТТЕР И ПРИНЦ-ПОЛУКРОВКА', 'УНИВЕР', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ!', 'ДОМ-2. LIVE', 'ИНТЕРНЫ', 'РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ', 'УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА', 'УЛАН-УДЭ. ИНСТРУКЦИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ВИД СВЕРХУ ЛУЧШЕ', 'КОМЕДИ-КЛАБ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'МАГНОЛИЯ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'БАЙКИ В БАНЬКЕ', 'ВКУСНО', 'В ТЕМЕ. ЛУЧШЕЕ', 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ', 'ПРОГРАММА 7', 'В ТЕМЕ. ЛУЧШЕЕ', 'ВКУСНО', 'ВАШЕ ПРАВО', 'САГАЙ АМИСХАЛ - ПУЛЬС ВРЕМЕНИ', 'ШКОЛЬНОЕ ТВ', 'СТРОГО НА ЮГ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'АТЛАНТИДА', 'МЛАДЕНЕЦ НА ПРОГУЛКЕ-2. НИЧЕЙ РЕБЕНОК', 'ЗОЛОТАЯ ТЕША', 'ОТКРЫТАЯ КНИГА', 'УТУМАТА', 'БАЙКИ В БАНЬКЕ', 'ПОРТРЕТЫ НАЦИЙ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'СЕСТРЫ КОРОЛЕВЫ', 'ВРЕМЯ ЖЕЛАНИЙ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ГРАНИЦА', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ', 'МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ', 'УТИНЫЕ ИСТОРИИ', 'КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ', 'ЖИВОТНЫЙ СМЕХ', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', '6 КАДРОВ', 'КУХНЯ', 'ТРАНСПОРТ-3: ТЕМНАЯ СТОРОНА ЛУНЫ', 'ГАЛИЛЕО', 'ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ', 'ПАПИНЫ ДОЧКИ. СУПЕРНЕВЕСТЫ', 'ВОРОНИНЫ', 'ДНЕВНИК ДОКТОРА ЗАЙЦЕВОЙ', 'ГОЛУБАЯ ЛАГУНА', 'КИНО В ДЕТАЛЯХ', 'ЩЕДРОЕ ЛЕТО', 'ВСЕ ТИП-ТОП, ИЛИ ЖИЗНЬ НА БОРТУ', 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'НТВ УТРОМ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'СЕГОДНЯ', 'ЖИВУТ ЖЕ ЛЮДИ', 'ДО СУДА', 'СУД ПРИСЯЖНЫХ', 'ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ', 'УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА', 'ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ', 'ЛИТЕЙНЫЙ', 'ДИКИЙ-3', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'СЛЕДСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ', 'ЦЕНТР ПОМОЩИ АНАСТАСИЯ', 'ДИКИЙ МИР', 'ВЕРНУТЬ НА ДОСЛЕДОВАНИЕ', 'ЧАС ВОЛКОВА'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'МОРСКАЯ ВЫДРА. МАЛЫШКА НА МИЛЛИОН', 'УТРО НА 5', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ', 'НЕСЛУЖЕБНОЕ ЗАДАНИЕ', 'ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ', 'ВЗРЫВ НА РАССВЕТЕ', 'ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ', 'ВНЕ ЗАКОНА. РЕАЛЬНЫЕ РАССЛЕДОВАНИЯ', 'ДЕТЕКТИВЫ', 'СЛЕД', 'МОМЕНТ ИСТИНЫ', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ. О ГЛАВНОМ', 'ПРАВДА ЖИЗНИ. СПЕЦРЕПОРТАЖ', 'БЕЗ ЦЕНЗУРЫ', 'ТЕТРО'.

Вторник, 27

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР', 'ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!', 'ДЕШЕВО И СЕРДИТО', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ', 'ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ', 'УБОЙНАЯ СИЛА', 'НЕРАВНЫЙ БРАК', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ', 'ВРЕМЯ', 'ДОРОГА В ПУСТОТУ', 'ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ', 'НОЧНЫЕ НОВОСТИ', 'ОБИТЕЛЬ ЛЖИ', 'КАЛИФРЕНИЯ', 'ПРОПАВШИЙ БЕЗ ВЕСТИ', 'ПОРТНОЙ ИЗ ПАНАМЫ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙЗАН', 'УЛУГУР', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ ПРОДОЛЖАЕТСЯ', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ТАЕЖНАЯ ЛЮБОВЬ', 'КРОВИНУШКА', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ДОЯРКА ИЗ ХАЦАПЕТОВКИ. ВЫЗОВ СУДЬБЕ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'ВСЕГДА ГОВОРИ ВСЕГДА-9', 'СПЕЦИАЛЬНЫЙ КОРРЕСПОНДЕНТ', 'ДИАЛОГ СО СМЕРТЬЮ. ПЕРЕГОВОРЩИКИ', 'ВЕСТИ+', 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ЖИЗНЬ КЛИМА САМГИНА', 'НАЧАЛО. РЕСПУБЛИКА САХА (ЯКУТИЯ)', 'МАГИЯ СТЕКЛА', 'МИР СТОУНХЕНДЖА', 'ГЕРАРД МЕРКАТОР', 'АСАДЕМИА', 'МОЙ ЭРМИТАЖ', 'НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ', 'ЛЮБИМАЯ ДЕВУШКА', 'САНЧИ - ХРАМ В ЧЕСТЬ БУДДЫ', 'ЗВЕЗДЫ ЕВРОПЕЙСКОЙ СЦЕНЫ', 'ГЛАВНАЯ РОЛЬ', 'ВЛАСТ ФАКТА', 'ТЕ, С КОТОРЫМИ Я... ПОД СЕНЬЮ ВАЙДЫ. ПОЛЬСКАЯ ТЕТРАДЬ', 'ИГРА В БИСЕР' С ИГОРЕМ ВОЛГИНЫМ', 'МОНОЛОГ В 4-Х ЧАСТЯХ. ВЛАДИМИР ФЕДОСЕЕВ', 'КОРОЛЕВА-ДЕВСТВЕННИЦА', 'ПИР НА ВСЬ МИР', 'СВЯТЫЕ СКАЛЫ МЕТЕОРЫ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ТАЕЖНАЯ ЛЮБОВЬ', 'КРОВИНУШКА', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ДОЯРКА ИЗ ХАЦАПЕТОВКИ. ВЫЗОВ СУДЬБЕ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'ВСЕГДА ГОВОРИ ВСЕГДА-9', 'СПЕЦИАЛЬНЫЙ КОРРЕСПОНДЕНТ', 'ДИАЛОГ СО СМЕРТЬЮ. ПЕРЕГОВОРЩИКИ', 'ВЕСТИ+', 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ЖИЗНЬ КЛИМА САМГИНА', 'НАЧАЛО. РЕСПУБЛИКА САХА (ЯКУТИЯ)', 'МАГИЯ СТЕКЛА', 'МИР СТОУНХЕНДЖА', 'ГЕРАРД МЕРКАТОР', 'АСАДЕМИА', 'МОЙ ЭРМИТАЖ', 'НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ', 'ЛЮБИМАЯ ДЕВУШКА', 'САНЧИ - ХРАМ В ЧЕСТЬ БУДДЫ', 'ЗВЕЗДЫ ЕВРОПЕЙСКОЙ СЦЕНЫ', 'ГЛАВНАЯ РОЛЬ', 'ВЛАСТ ФАКТА', 'ТЕ, С КОТОРЫМИ Я... ПОД СЕНЬЮ ВАЙДЫ. ПОЛЬСКАЯ ТЕТРАДЬ', 'ИГРА В БИСЕР' С ИГОРЕМ ВОЛГИНЫМ', 'МОНОЛОГ В 4-Х ЧАСТЯХ. ВЛАДИМИР ФЕДОСЕЕВ', 'КОРОЛЕВА-ДЕВСТВЕННИЦА', 'ПИР НА ВСЬ МИР', 'СВЯТЫЕ СКАЛЫ МЕТЕОРЫ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'УТРЕННЕЕ ШОУ ТЭЦ-3', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ', 'ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙРОНА', 'ВЕСЕЛЫЕ МЕЛОДИИ', 'ЖИЗНЬ И ПРИКЛЮЧЕНИЯ РОБОТА-ПОДРОСТКА', 'ПИНГВИНЫ ИЗ МАДАГАСКАРА', 'ЖЕНСКАЯ ЛИГА', 'ВИД СВЕРХУ ЛУЧШЕ', 'УНИВЕР', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'МИРОВЫЕ НОВОСТИ', 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС', 'ДОМ-2. LIVE', 'ИНТЕРНЫ', 'РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ', 'УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА', 'УЛАН-УДЭ. ИНСТРУКЦИЯ НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'ТОЧКА ЗРЕНИЯ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ДЕВУШКА ИЗ ДЖЕРСИ', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'ШИРОКО ЗАКРЫТЫМИ ГЛАЗАМИ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'В ТЕМЕ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'В ТЕМЕ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ОРУЖИЕ XX ВЕКА', 'КАК СКАЗАЛ ДЖИМ', 'СТРОГО НА ЮГ', 'АТЛАНТИДА', 'ГРАФИНИЯ', 'ЗОЛОТАЯ ТЕША', 'ОТКРЫТАЯ КНИГА', 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'ЗАЧАРОВАННЫЕ', 'ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ', 'СЕСТРЫ КОРОЛЕВЫ', 'ОДИНОКИЙ АНГЕЛ', 'НОВЕЛЛЫ ГИ ДЕ МОПАССАНА-2', 'ГРАНИЦА', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ', 'МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ', 'УТИНЫЕ ИСТОРИИ', 'КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ', 'ЖИВОТНЫЙ СМЕХ', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', 'ДНЕВНИК ДОКТОРА ЗАЙЦЕВОЙ', 'ВОРОНИНЫ', 'ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ', 'КВН НА БИС', '6 КАДРОВ', 'ГОЛУБАЯ ЛАГУНА', 'ГАЛИЛЕО', 'ПАПИНЫ ДОЧКИ. СУПЕРНЕВЕСТЫ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ В ГОЛУБУЮ ЛАГУНУ', 'ДАЕШЬ МОЛОДЕЖЬ', 'ПОВЕЛИТЕЛЬ ЕДЫ', 'ВСЕ ТИП-ТОП, ИЛИ ЖИЗНЬ НА БОРТУ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'СЕГОДНЯ', 'ПРОФЕССИЯ - РЕПОРТЕР', 'ДО СУДА', 'СУД ПРИСЯЖНЫХ', 'ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ', 'УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА', 'ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ', 'ЛИТЕЙНЫЙ', 'ДИКИЙ-3', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'СЛЕДСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ', 'ГЛАВНАЯ ДОРОГА', 'ДИКИЙ МИР', 'ВЕРНУТЬ НА ДОСЛЕДОВАНИЕ', 'ЧАС ВОЛКОВА'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'РИМ: ПОСЛЕДНИЙ РУБЕЖ', 'УТРО НА 5', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ', 'ПОД ЛИВНЕМ ПУЛЬ', 'ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ', 'ПРАВО НА ЗАЩИТУ', 'ДЕТЕКТИВЫ', 'СЛЕД', 'ПЕТРОВКА, 38', 'ДОСТОЯНИЕ РЕСПУБЛИКИ', 'МИФЫ О ЕВРОПЕ. БОЛОНСКАЯ БОЙНЯ'.

Среда, 28

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР', 'ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!', 'ДЕШЕВО И СЕРДИТО', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ', 'ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ', 'УБОЙНАЯ СИЛА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НЕРАВНЫЙ БРАК', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ', 'ВРЕМЯ', 'СИНДРОМ ДРАКОНА', 'ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ', 'НОЧНЫЕ НОВОСТИ', 'БЕЛЫЙ ВОРОТНИЧОК', 'ШКАТУЛКА', 'СВЯЗЬ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '1000 МЕЛОЧЕЙ', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ ПРОДОЛЖАЕТСЯ', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ТАЕЖНАЯ ЛЮБОВЬ', 'КРОВИНУШКА', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ЦЫГАНОЧКА С ВЫХОДОМ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'ПРЯМОЙ ЭФИР'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВСЕГДА ГОВОРИ ВСЕГДА-9', 'ПО ГОРЯЧИМ СЛЕДАМ', 'СМЕРТЕЛЬНЫЙ ДРУГ Р. ВЕСТИ+', 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ЖИЗНЬ КЛИМА САМГИНА', 'ДРЕВО ЖИЗНИ', 'БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ', 'МИР СТОУНХЕНДЖА', 'АСАДЕМИА', 'КРАСИВСЯ, ГРАД ПЕТРОВ!', 'НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ', 'СТАРЫЙ НАЕЗДНИК', 'ОНОРЕ ДЕ БАЛЬЗАК'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЗВЕЗДЫ ЕВРОПЕЙСКОЙ СЦЕНЫ', 'ГЛАВНАЯ РОЛЬ', 'АБСОЛЮТНЫЙ СЛУХ', 'ТЕ, С КОТОРЫМИ Я... ПОД СЕНЬЮ ВАЙДЫ. ПОЛЬСКАЯ ТЕТРАДЬ', 'МОНОЛОГ В 4-Х ЧАСТЯХ. ВЛАДИМИР ФЕДОСЕЕВ', 'КОРОЛЕВА-ДЕВСТВЕННИЦА', 'РАХМАНИНОВ. РАПОДИЯ НА ТЕМУ ПАГАНИНИ', 'САНЧИ - ХРАМ В ЧЕСТЬ БУДДЫ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'УТРЕННЕЕ ШОУ ТЭЦ-3', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС'.

Ананда Зыдыглаев:

«ЕЛБОНОВ ШЭНГИ СУУТАЙ, ЕХЭ НЭРЭТЭЙ АРТИСТ БОЛОХОБ!»

(«Эдир Будамшуу» гэнэн VI уласхоорондын конкурсын түгэсхэлэй гала-концерттээ тэмдэглэлнүүд)

Ноябриин 14-дэ Россиин арадай артист Михаил Елбоновой хүтэлбэри дор 8-дахия эмхидхэгдэн (нүүлэй хоёр жэлэй урда уласхоорондын удхатай болоһон) «Эдир Будамшуу» гэнэн конкурсын гала-концерт түрэлһөө түрэл болоһон Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театр соо үндэр хэмжээндэ эмхидхэгдэжэ, харагшадай халуун анхарал, хонирхол татаһан байна. Республикымнай олон аймагһаа, Агаһаа, Эрхүүһээ, хүршэ Монгол оронһоо, тыхэдэ Хитадай Дотор Монголһоо (нэгэ үдэрөөр оройтожо ерээ), Хальмагһаа дуулаха, хатарха, шүлэг, драматическа үгүүлэл уншаха бэлигтэй, номернуудтаа таарама найхан костюмуудтай, бэрхэ хүбүүдэй (7 наһатайһаа 17 наһа хүрэтэр үхибүүд) онсо шадабари, аза талаан гурбан шатын туршада тусхай журиин гэшүүд хэдэн үдэр соо шалгаһан юм. Тэрэ журиин бүридэлдэ хэд байгаа бэшэдэ, түрүүлэгшэнь, энэ конкурсын эхин нуури табигша, эдэбхитэй эмхидхэгшэ - Россиин арадай артист М.Г.Елбонов, республикын Соёлой министрствын искусствын арадай, уран бэлигэй болон эрдэм нуралсалай начальник Т.Б.Дугарова, нуралсалай болон эрдэмэй министрствын нэмэлтэ нуралсалай ахмад мэргэжэлтэ Т.П.Батомункуева, БГУ-гай буряад хэлэнэй кафедрин доцент В.Д.Патаева, ВСГАКИ-гай профессор, Буряад Республикын искусствын габьяата ажал ябуулагша Д.Н.Баторова, Хурамхаанай аймагай хүүгэдэй хүгжэмэй нургуулийн директор, Россиин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Н.Р.Гармаева, Буряад Республикын арадай артистка Д.Ж.Тангатова гэгшэд орожо, эгээл бэлигтэй, эрхим артистнарые, эдир «Будамшуунууды» шэлэһэн байна.

Тайзанай ара талые залуухан, сэбэрхэн Михаил Гомбевичой наадаһан, бултанда хадугдаһан, найшаагдаһан, согтой, хүхюун дорюун, арадаа хамгаалһан, баяшуулые хэнэһэн хүбэлгэн, сэсэн Будамшуугай образ харуулһан дүрэ зурагынь шэмэглэнэ. Финалда ороһон һөөл хөөрхэн, багахан хүбүүд, бээдээ найданги эдир наһанай «Будамшуунууд» хойно хойноһоо хубарин, тайзанда гаран, уншаха, дуулаха, драматическа артистын талаан бэлигээ харуулба, дуулалдаба, хатарба...

Томо гэгшын табан хурганай дүрсэ бариһан буряад хубсаһатай Гомбожаб Бадмаев (Хори) «Шэгшүүдэй» тухай һөөл энээдэнэтэй шүлэг уншажа, эндэ сугларгашадые хүхээбэ. «Түрэл оронойм домогшуул, түргэн гүйдэлтэй хүлэг» тухай дуу Юрий Хубанов (Хурамхаанай Уланхаан нутагай) дуулаба, оротон «Будамшуу» байһанаа гэршэлбэ, эвенк хэлэн дээрэ бэлигээ харуулба. Бэрхэ артистнууд гэжэ нэрлүүлһэн Монголһоо ерэнэн «Будамшуунуудай» багша Дүүрэнбаяр эндэ ерэнэн зоние хани халуунаар амаршалаад, энэрхы найхан эжы тухай шүлэг, дуу зорюулаа. Эжы тухай шүлэг Ким Сандаков (Ахын аймагай Орлик) шагнагшадай анхаралда дурадхаһан байна. «Эжымни хонишон байгаа...» гэнэн шүлэг Улаан-Удын 1-дэхи лицей-интернадай Даша Шархунаев «Тээгэ» дуунай дэмжэлгэтэйгээр уншаһан байна.

Бэлигтэй драматическа артист байһанаа харуулһан Амгалан Ухинов (Баргажанай аймагай Лугшахаан) «Будамшуу» зүжэгэй Билдуугай дуу һөөл энээдэнэтэйгээр, хатартайгаар дуулажа, Елбой ноёной орондо Елбонов артистияа магтаба. Баһал энэл нутагай, гоё найхан, эрэн-марьян

эрэ тахяагай хубсаһатай Намсарай Ринчинов бэлигээ харуулба, Баргажан нутагаа суурхуулһан Максим Вахрушев олондо мэдээжэ болоһон Владилен Пантаевай «Минии нутаг» (үгэнэ Данзан Дагбаевай) гэнэн дууе ехэ гоёор дуулаба. Гүлгэхэн тухай шүлэг Солбон Дугаржапов уншаһан байна. Мүнөө үеын огсом рэп-шүлэг («Улан-Удэ-сити») Аюша Догомов (Ивалгын аймагай Оронго) ородоор уншажа, шагнагшадта ехэтэ найшаагдаа. А.Чеховэй олондо танил болоһон Ваня Жуковай образтой танилсуулһан, үбгэн абадаа бэшэг бэшэһэн тухай харуулһан, хөөрэхэн, монологын ехэ бэрхээр уншаһан бишыхан Коля Разуваевые (Ивалгын аймагай Краснояроро) харагшад халуун альга ташалгаар үдэшэбэ. Монголһоо конкурсно хабаадахаа ерэнэн, Хүбсэгэлэй аймагай Ордил (Ромеогэй роль гүйсэдхөө), шүлэг уншаһан Ара-Хангайн аймагай Сэмбэл гэгшэд бэрхэ артистнууд байһанаа гэршэлһэн байна. Бэлиг талаантай, хожомын бэрхэ артист болохо хүсэлтэй Ананда Зыдыглаев (Ага) харагшадые баян буряад хэлээрээ, онсо шадабаряараа урмашуулаа.

Багаһаа бэлигын дэмжэхэ үүргэтэй шоу-конкурсын гала-концертые найхан холоойтой Надежда Гармаева (Хурамхаан), ехэ талаантай Бэлигма Ринчинова, Намхайн Мүнхзул, бултаниие уяруулһан Должин Тангатова, Сэнгэ Ломбоев (Ц.Дондогойн «Сэрэгшын намганай монолог»), «Алтарганын» лауреадууд – «Дэнзэ» бүлэг – гоёор дууладаг Сэсэгма Дондокова, Цыден-Еши Бимбаев, Дулма Сунрапова, мүн Михаил Гомбевичой шаби Ринчин Турлаков, гала-концертыень шадамар бэрхээр хүтэлһэн Дарима Лубсанова, Олег Ба-

буе гэгшэд уран бэлигээрээ шэмэглэһэн байна.

I шатын дипломуудта Монголой «Будамшуунууд» Алтангэрэлэй Ордил, Баярсогтын Сэмбэл, харин II шатын дипломдо Баргажанай Максим Вахрушев, III шатын дипломдо Хурамхаанай Юрий Хубанов хүртэбэ. Харин «Океан» гэнэн Бүхэроссиин хүүгэдэй түбтэ амарха путёвкоор Амгалан Ухинов шагнагдаа. Харин түрүүшын нуури, Гран-при шан Агын автономито округой Шулуутайн дунда нургуулийн 5-дахи классай нурагша, уһан буряад хэлэтэй, гоё буряад дэгэлтэй, бэлиг талаантай Ананда Зыдыглаевта олгогдоһон байна.

Эндэ илаһан Анандаһаа саашадаа, хэн болохобши гэжэ асуухадамнай, «Елбонов шэнги суутай, ехэ нэрэтэй артист болохоб» гэзэ нэн. «Арадаа үргэхэ бэлигтэй

үхибүүдые нургаха, олохо аша тунатай ажалаа саашань үргэлжэлүүлхэб. Хэды хүндэ хүшэршье һаань, ажалыемнай дэмжэһэн бүхы нүхэдтөө, спонсорнуудта баярые хүргэнэб», гэжэ Россиин арадай артист Михаил Елбонов хэлэбэ, найдүүлба. Хэды сүлөөгүй ажал хүдэлмэритэйшье һаа, хүүгэдые залуу үетэниие хүмүүжүүлжэ, бэлиг талаангыень хүгжөөн һалбаруулжа байһан аша тунатай, дэмбэрэлтэй ажалдань амжалта, ажабайдалдань зол жаргал хүсэнэбди. Агын гимназин нурагша Энхэ Гармаевта һорниин ролые эрхимээр гүйсэдхэнэһын тулөө республикын арадай артист Чимит Ринчиновэй дурасхаалда Хориин землячествын зүгһөө БГСХА-гай багша Ж.Ш.Мархоева бэлэг баруулба. Гала-концерт дээрэ «Будамшуунууды» дэмжэһэн

Арадай Хуралай депутат Б.Б.Доржиевта, бүхы багшанартань олон харагшадай зүгһөө баяр баясхалан хүргэе!

***

Ноябриин 29-дэ үдэһын 18.30 сагта Ц.Шагжинай «Будамшуу» гэнэн зүжэг Буряад Республикын арадай артист, һорниин ролёороо арад зон соогоо алдаршаһан Чимит Дарижапович Ринчиновэй дурасхаалда зорюулагдаха гэжэ дуулганабди.

Хүндэтэ уншагшад, харагшад, түрэл театрыемнай суурхуулһан «Будамшуу» гэнэн шэнээр табигдаһан зүжэгтэ ерэхыетнай бултыетнай уринабди!

**Бэлигма ОРБОДОВЕВА,
Дулма БАТОРОВАГАЙ,
Намжилма
БАЛЬЖИНИМАЕВАГАЙ
фото.**

Соёлой һонин

ТЕАТРАЙ ШЭНЭ ЗҮЖЭГ

Болот ШИРИБАЗАРОВАЙ зохёон, Цырендоржо Бальжановой найруулһан "Энэрил хайра" гэжэ зүжэг Буряад драмын театрай тайзан дээрэ табигдаба. Энэ зүжэг харахаяа ошоходоо, "Төөригдэһэн хуби заяан" гэжэ номой удхаар табигдаба гэжэ телевидени ба сонинһоо дуулаад, ямар бүтээл болоо хаб даа, иимэ ехэ хэмжээнэй зохёол театраймнай артистнууд яахадажа тайзан дээрэ табига юм ааб даа гэхэ мэтэ элдэб бодолдо абтан, үнэнхэ зүрхэнһөө ханаагаа зобоһоор, ноябриин 10-да түрэл театрайнгаа шэнэ зүжэг харахаяа ошобобди.

Зүжэгэй түрүүшын агшан зуураһаа хүшэрын хаагдатар харагшадай анхарал нэгшье алдахуулангүй, артистнууд тэрэ хүрөөтэ сагай амисхаал үнэншэмэ бэрхээр харуулжа шадда байна. Амиды мори унаһан хубисхалша хүнэй идхалгын үгэ ооголон татажа, ордохотой огсоһоор хэлэхэдэнь, хүлгөөтэй хүгжэм сонсоходоо, тас-няс гэһэн сошордомо буугай абья дуулахадаа, "Бурханда этигэлтэйдээ жаргалтай гээшэш" гэжэ Сэсэгтэ хэлэхээр, мааниа уншаһаар, энэ дэлхэйһээ халин ошоһон Галдан ламбагайе харахаддаа, тайзан дээрэ боложо байһан үйлэ хэрэгтэ хабаадажа байһандал, шуурган соогуур төөрижэ, "Жалма-а!" гэжэ ооголжо ябаһан Аламжатай адли үлдэжэ, дааража ябаһандал үзэгдэхэнь гайхалтай байба. Тиигээд "Багшаа, энэ хатуу сагта иимэ юмэнэй боложо байхада, яаха зон гээшэбибди", - гэжэ хүзэгтэй бүһэтэй хүнэй асуужа байхадань, Галдан ламбагайн: "Мааниа уншагты", - гэжэ харюусахадань, хори нэгэдэхи зуун жэлэй оршондо ажабайдалай элдэб ушарта дасан дуганаа ошожо, "бидэ яаха зон гээшэбибди" гэжэ мүнөөшье ламбагайнартта ханданабди. Аламжи "төөригдэһэн хуби заяагаа" олонгүй үхөө бэшэ нэн гү даа, Булад хүбүүниинь хүзэггүй болоод, бурханда этигэлгүй, шэрүүн сагай шинель

үмдэнхэй, гартаа буу баринхай алхалхадань, зүжэг хаража байһан минии толгойд элдэб бодол түрэнэ, Буладай үхөөшье наань, Сэсэгэй хэбэл соо үрэ бэень үлөө гэлэйг, Аламжиин, Буладай бэдэрһэн жаргал, "төөригдэһэн хуби заяан" хойто үедэнь олддо гэшэ гү, буряад арад түмэнэй, олон хүн зоной бэдэрһэн хуби заяан мүнөө сагта олддо гэшэ гү? Баян, үгытэй гээд илгараад байһан энэ сагта аза жаргалтай ажаһуужа байна гүбди? Даширабдан Батожабайн "Төөригдэһэн хуби заяан" зохёолой удха һабагша татаһаар дамжан, "Энэрил хайра" зүжэгтэ ерэнэн шэнгээр үзэгдэнэ. Иигэжэл ухаан бодолдошни шэнэ мэдэрэмжэ, шэнэ асуудал, шэнэ һанал асардаг, зүрхэ сэдхэ-льемнай хүлгүүлэн зобоодог, үрэ зүрхыемнай уяруулан баярлуулдаг театрай эди шэди, ямаршье орёо зохёолые, ямаршье дүрэ шарайе амилуулжа шаддаг манай Буряад театрай бэлигтэй артистнууд. Энэрил хайра энэ дэлхэйе абархань болтогой!

**УГААР ДАМЖАН
ЕРЭНЭН БЭЛИГ**

"Угаа уһанда хаяагүй" гээд буряад зон хэлэдэг. Уг дамжан, али нэгэн түрэлэйнгөө талаан бэлигые, абьяас шадбариие халан абаха табисуур байдаг. Болот Ширибазаров суута уран зохёолшо Даширабдан Батожабайн Ширибазар дүү хүбүүнэй ашань хадаа уран зохёолдо, драматургида ерэхэл ёһоороо ерэхэ байгаа, юундэб гэхэдэ, шүлэг зохёохо, уран бүтээл буйлуулха эрмэлзэл татаса шуһан соонь эбжэгэнэжэ байгаа ха юм. Тэрэнэй зохёолшон "Энэрил хайра" гэжэ зүжэг энэ оной июлиин 24-дэ түрүүшынхией Буряад драмын театрай тайзан дээрэ табигдахадань, Даширабдан Батожабайн наһанай нүхэр Лхамасу Батуевна тайзан дээрэ гаража, Бүүбэй эжын Даширабдан Одбоевичто бэлэглэһэн мүнгэн аяга Болот Ширибазаровта бэлэглэбэ. Сүүгэлэй дасанай хандаржа байхада, Гомбо абын(Даширабдан ахайн түрэнэн аба) абга, Сүүгэлэй дасанай лама сүлэлгэдэ ошоходоо, Бүүбэй эжыдэ энэ

мүнгэн аяга үгэһэн байгаа. Суута уран зохёолшо гайхамшаг абьяас бэлигээ Болотто дамжуулжа, аягаар дүүрэн билтарма үлзы хэшэгээ уг удамдаа хубаалдажа байһан мэтээр үзэгдэбэ. Сэсэн сэжэтэй, һонор ухаатай Лхамасу Батуевнагай дамжуулһан энэ мүнгэн аяга уран зохёолшо, драматург Болот Ширибазаровта бэлэглэһэниинь гүнзэги удхатай, үлзы дэмбэрэлтэй.

**ТАБИ НАҢАН –
ТҮЛЭГ НАҢАН**

"Энэрил хайра" гэжэ зүжэгтэ Аламжиин Буладай роль Зоригто Ринчинов гүйсэдхэбэ. "Саг сагаараа, сахилза хүхөөрөө" гэһэн бу-

ряд арадай сэсэн үгэ байха. Тэрэ сагай эрилтээр зүб буруугашье ойлгохоёо болишоод, төөрижэ түгэншэлжэ ябаһан Буладай нюур шарайе Зоригто Ринчинов үнэншэмэ тодоор зураглажа шадда. Тэрэ С.Эрдэниин "Хойто наһандаа уулзужабди" зүжэгтэ Сонровой, Б.Гавриловой "Чингис хаан" зүжэгтэ Джамухын рольнуудта наадаа һэн. Зоригто Ринчинов наадаһан хүнүүдэйнгээ абари заан, сэдхэлэй досоохиие, нюур шарайе дамайханаар, бүхэригхэнөөр, тодо хурсаар уралан зохёожо шаддаг. Зоригто Ешинимаевич Ринчинов ноябриин 10-да "Энэрил хайра" гэжэ зүжэгтэ наадаһанайнгаа һүүлээр, зо-

хёохы ажалайнгаа 25 жэлэй, түрэнһөөр 50 жэлэйнгээ ойн баяр түрэл театрайнгаа, анда нүхэдэйнгөө, түрэл гаралайнгаа, нютагаархинайнгаа дүхэриг соо тэмдэглэжэ, хүндэ ямбада, бэлэг сэлэгтэ, үрээлэй үгэдэ хүртэбэ. Уг гарбалаараа минии Ушарбай нютагай Зоригто Ринчиновтэ уран бүтээлшын амар заяагүй ажалдаа аза талаантай, арад зондоо шэнэ шэнэ бүтээлнүүдые бэлэглэжэ, баярлуулжа байгаарайгты гэжэ захижа байнаб. Хуби заяанайтнай Хи мори дээхэнүүр хийсэхэнь болтогой!

**Намжилма
БАЛЬЖИНИМАЕВА.**

"ЗАНДАН ЭРХИ" НОМОЙ БАЯР

Авторай фото-зураг

Баруун гарһаа Клим Карпович Миткинов, Надежда Циденовна Цибудеева, Жамсаран Дармаевич Дандаров номой баярай үедэ

Үндэхэтэнэй номой санда ноябриин 13-да "Зандан эрхи"

гэжэ номтой танилсалгын баяр болобо. Эрхин нангин шүтөөнэй тоо-

гоор 108 дуунууд ноотоёо энэ ном соо багтаа юм. Энэ номой согсолборилогшо Надежда Циденовна Цибудеева олон жэлдэ буянтай ажал хэжэ, буряад арадтаа иимэ томо бэлэг бариба гээшэ.

Ном соо мэргэжэлтэ хүгжэмшэдэй, өөрын дураар зохёодог хүгжэмшэдэй, арадай дуунууд, ёохорой, хатарай дуунууд хананхатайгаар суглуулагдажа, "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанда хэблэгдэе юм. Н.Ц.Цибудеева Буряад Республикын габыята ажал ябуулагша, искусствын эрдэмэй кандидат, сэтгүүлшэн хүн байна. Номтой танилсалгын үедэ олон зон үгэ хэлэхэдэ, дуушадай, хүгжэмэй

училищиин һурагшадай, хүгжэмшэдэй, дуунда дуратайшуулай үнихэнэй хүлээһэн ном нара хараба, энэ ном буряад айл бүхэнэй һонирхол татаа наа, һайн байгаа, буряад аялгын амиды байһан сагта буряад хэлэн хүгжэхэ, буряад арадта шухала хэрэгтэй энэ номые Буряадай Гүрэнэй шанда зууршалха байгаа гэхэ мэтэ һанамжанууд хэлэгдэбэ. "Зандан эрхи" номтой танилсахадаа, дуун бүхэнэй ноотыень даган гүнгэнэхэдөө, бага балшар наһаяа, эмгээ эжыгээ һанаад уярааб, ажалаа улам саашань үргэлжэлүүлжэ, үшөө номуудые хэблэхэтнай болтогой, - гэжэ хүгжэмэй багшын хэлэхэдэ, зал соо һуугшад халуун альга ташалгаар тэрэниие дэмжэ-

бэ. Мэргэжэлтэ хүгжэмшэд В.А.Усович, Ж.Д.Дандаров, Л.Н.Санжиева, К.К.Миткинов, хүгжэмэй училищиин багшанар болон бусад туйлай ехэ, харюусалгатай ажал хэгдээ, буряад арадай дуунуудые ирагуу гоё болгожо тааруулагдаа(гармонизация), энэ номой түлөө баярые хүргэнэбди гэжэ хэлэбэ. Сэсэн ухаатай, сэбэр сэдхэлтэй, бэлиг талаантай Надежда Циденовна Цибудеевада зориггоо мүхөөнгүй, дабаан өөдэ дабшажа, үшөө шэнэ бүтээлнүүдээр улад зоноо баярлуулжа байхыень хүсэнэб.

**Намжилма
БАЛЬЖИНИМАЕВА.**

Арадай үмэнэ аша габьяатан

ШАБИНАР БАГШАЯА АМАРШАЛНА

Мүнөө жэл Бурядай Гүрэнэй университетэй ород хэлэнэй кафедрын профессор, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор Ирина Доржиевна БУХАЕВА 80 наһанайнгаа ойн баяр тэмдэглэнэ.

Ирина Доржиевна Бухаева хадаа Эрхүү можын Алайр нютагта түрэнэн юм. Эрхүүгэй Гүрэнэй университетэй гуманитарна факультет 1955 ондо дүүргээд, тэрэ Боохоной дунда нургуулида ород хэлэ ба литература заажа эхилхэн. 1963 онһоо Бурядай гүрэнэй багшанарай дээдэ нургуулида багшалжа эхилхээр, мүнөө болотороо ажаллана. Эндэ ажаллаха үедөө ассистентхээ ахамад багша, доцент, профессор хүрэтэр ургаһан юм. Эрдэмтэ багша фонемнэ шэнжэлэл хэжэ, 1987 ондо ород, буряад хэлэнүүдтэ жэшээлэн хэрэглэлгэ тухай гаршагта ажалаар хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат болоһон юм. 1998 ондо Ирина Доржиевна буряад ород, хэлэнүүдэй абяанай талаар гүнзэгэй шэнжэлэл хэжэ, буряад эрдэмэй эгээл түрүүшын ехэ шэнжэлэл үнгэргэжэ, «Речевая сегментация в русском и бурятском языках (в аспекте универсального и специфического)» гэхэн диссертаци хамгаалжа, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор гэхэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэнэн юм.

Ирина Доржиевна – эгээл ажалдаа дурланги багша гэшэ. Морфологи, фоноло-

гии лекцинууд ямар түргэн, һонирхолтой үнгэрдэг гэшэ нэм, гайхалтай. Тон залуу оюутаниие ажаллуулжа шададаг нэн. Эдэ бүгэдые уншаһан мүнөө үеын залуушуул гайхана ёһотой. Тиимэ даа, үнэн. Бидэнэй оюутан байха сагта дээдэ нургуулиин багшанар ажы аба мэтээр оюутадтаа хандадаг нэн. Түүхын ба хэлэ бэшэгэй факультетэй тэрэ үеын декан Виктор Морохоев Саян Балданов хоёр хара үглөөгүүр оюутадтай хамтын байра ерээд, бидэниие һэрюүлдэг нэн. Харин багшанар Ирина Доржиевна Бухаева, Клара Бадмаевна Соктоева, Светлана Искровна Гармаева, Сэржена Владимировна Вампилова, Елизавета Африкановна Атутова болон бусад бидэндэ, тэрэ үеын оюутадта, ёһотой ажы мэтэ хандадаг нэн. Ирина Доржиевна лекциин болон хэшээлнүүдэй забһарта оюутадтай хубиин байдалаар һонирхохо, ажаһуудалай нургаал аргааханаар, ябууд, ойлгоошөөгүй байхадашни, хүмүүжүүлгын үрэхээнүүдые унагаагаадхидэг бэлэй. Ирина Доржиевна ород, буряад хэлэнэй таһагта ажаллахадаа, хүдөөгэй буряад үхибүүдтэ ород хэлэнэй нюуса онһо, баялигы хүнгэн мүрөөр, ойлгомоор заадаг нэн. Энэ багшын ашаар хэдэн һонин хошон, онһон үгэнүүдые сээжэлдэжэ, юрын ажабайдалдаа хэрэглэжэ, ород хэлээ баян болгожо,

хүжөөгөө бэлэйбди.

Өөрөө ажалдаа һонирхоһон, оюутадые һонирхуулжа шададаг багшын хэшээлнүүдые ямар нэгэ шалтагаар гэжэ орхибол, ехэтэ халагладаг, лекцинуудыень буулгажа абадаг нэмди. Морфологи, фонетикэ, лексикэ, мүнөө үеын ород хэлэн гэжэ зарим зондо байлышыё һонирхомоор бэшэ хэшээлнүүд бидэнэй хүлээн ядажа, хүхин угтадаг багшын хэшээлнүүд болоо нэн, - гэжэ манай нүхэд һаяхан уулзахадаа, дурсаа бэлэй.

Ирина Доржиевна олон жэлдэ оюутадта багшалха үедөө хэдэн нуралсалай методика номуудые бэшэһэн. Тэрэ хэлбэлнүүдые мүнөө үеыншыё оюутад хэрэглэдэг юм. Мүн Ирина Доржиевнагай зохёоһон программууд курс бүхэндэ үзэгдэдэг.

Гүнзэгэй шэнжэлэлгэнүүдынь хэдэн эрдэмэй монографинуудта, эрдэмэй хэблэлнүүдтэ, журнал болон эрдэмэй-практическа конференцинуудэй суглуулбаринуудта хэблэгдэнхэй. Багшалхын, эрдэм шэнжэлэлгын хажуугаар И. Бухаева Эрдэмэй соведэй гэшүүнээр ажаллажа, хэлэ бэшэгэй һалбаряар диссертационно соведтэ гэшүүн, олон жэлдэ ород хэлэнэй кафедрые даагшаар ажаллаһан.

Эрдэмтын эгээл ехэ баялиг, дээдын туйлалта хадаа тэрэнэй нургаһад гэжэ тоологдодог. Ирина Доржиевнада заалгаагүй хүн манай Багшанарай дээдэ нургуули дүүргэнэн оюутад соо үгы ёһотой. Манай таһаг хадаа тэрэ үедэ ОРБФ – ород, буряад хэлэ бэшэгэй гэжэ нэрлэгдэдэг нэн. Тэрэ үедэ бидэ ганса буряад хэлэ үзэхэ бэшэ, харин ород хэлэ ба литературы хэшээлнүүдые зааха багшанар боложо гарадаг нэмди. Манай олонхимнай дунда нургуулиин ород хэлэнэй багшанар боложо, эрхим амжалта туйланхай. Бидэндэ заһан, дээрэ нэрлэгдэнэн багшанарай аша габьяа сэгнэшгүй. Хүндэтэ багша Ирина Доржиевна Бухаевагай нэрэ түрүүшүүлэй тоодо бшуу. Хэлэ бэшэгтэ ёһотойл дурлал бидэндэ дамжуулһан, гайхамшаг багшатай байһандаа баяртайбди. 1979 ондо Бурядай багшанарай институтдай ород ба буряад хэлэ бэшэгэй таһагай

оюутад болоһон, бидэ, мүнөө үедэ дүршэл ехэтэй багшанар, эрдэмтэд, журналистнууд болонхойнууд, мүнөөшье болотороо Ирина Доржиевнагай нургаал заабари ходол һанажа ябадагбди.

Дуратай ажалдаа бүхэли наһаяа зорюулһан багшын ажалай үрэ дүн олон жэлэй дүршэлэй баялиг гэшэ. Ирина Доржиевнагай олон жэлэй эрдэм шэнжэлэлгын, эмхидхэлэй, багшын ажаябуулгы олон тоото хүндэлэлэй болон баярай тэмдэгүүд гэршэлнэ. «Россиин Федерациин арадай эрдэм нуралсалай отличник», «Буряад Республикын «Олоной сэдхэл дулаасуулһан абяаулагша» гэхэн үндэр нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэнэн. Ирина Доржиевнагай залиршагүй, дундаршагүй эрдэмтын элшэ хүсэн олоной харгы гэрэлтүүлэн үшөө олон жэлдэ байг лэ! һайхан, нимгэн, алишыё хүндэ илгаагүй хандасан олоной сэдхэл дулаасуулһан заһандаа. Толормо аша габьяатай багшадаа баярые хүргэн байһан шабинарай, илангаяа 1979-1984 онуудта Бурядай Гүрэнэй багшанарай институтдай ород ба буряад хэлэнэй болон литературы таһагта нургажа, дүүргэгшэ оюутадтай зүгһөө багшадаа халуун мэндые хүргэнэбди!

Дарима ОЧИРОВА,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат, доцент,
Бурядай Гүрэнэй университетэй багша.

“Сагаан үбгэн - 2012” гэхэн конкурсно

СОЛБОН РИНЧИНОВ – МҮНӨӨ ҮЕЫН ЭЛИТЭ ХҮН

Баргажанай аймагай Хилгана тоонтотой Солбон Раднаевич РИНЧИНОВ В.И.Мухинагай нэрэмжэтэ Ленинградтай уран һайханай-промышленна училищида модошо дарханай мэргэжэлээр нургажа байха үедөө бүтээлнүүдээ Уран зураашадай холбооной танхим соо дэлгэнэн, Будапешт, Прага, Лондон хотонуудта үнгэргэгдэнэн үзэсхэлэнүүдтэ хабааһан юм. 1971 ондо СССР-эй Уран зураашадай холбооной гэшүүн боложо, Бурядай АССР-эй Уран зураашадай холбооной түрүүлэгшээр һунгагдаа. Тиин тэрэнэй болон суг хүдэлдэг нүхэдэйн оролдолго үүсхэлээр Куйбышевай үйлсэдэ Уран һайханай музейн байшан баригдаһан байна.

1971-1991 онуудта Солбон Раднаевич РСФСР-эй Уран зураашадай холбооной “Совет Алас Дурна зүг” гэхэн үзэсхэлэнэй хорооной гэшүүн байха үедөө Шэтэ можын, Яхадтай АССР-эй, Магадан, Чукотко, Камчатка, Сахалин, Владивосток, Усурийск болон Алас Дурна зүгэй, бусад нутаг нугануудай уран зураашадай эрхим хүдэлмэринүүдые бүхэроссиин хэмжээнэй үзэсхэлэнүүдтэ шэлэн абадаг байгаа. Гадна тэрэ 1971 ондо Улаан-Үдэ хотын Советскэ районий хүдэлмэришэдэй депутатуудай Советэй депутатаар һунгагдаа. 1975

ондо Солбон Раднаевичта “Бурядай АССР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша”, 1979 ондо “Бурядай АССР-эй арадай уран зураашан” гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэнүүд олгогдоо. Тиин хэдэ Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Бурядай гүрэнэй академическэ театрай байшангай барилгада горитой хубита оруулһанайнгаа түлөө Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдаа: “Ургы” гэхэн хүшэрын хэб тэрэнэй хүтэлбэри доро зохёогдоо юм.

С.Ринчинов Москвада үнгэргэгдэнэн “Совет Росси” гэхэн зургаадахи республиканска үзэсхэлэндэ дэлгэгдэнэн бүтээлнүүдэингээ түлөө 1981 ондо дипломоор шагнагдаа, 1986 ондо

РСФСР-эй габьяата уран зураашан, 1998 ондо Россиин арадай уран зураашан болоһон байна.

1990 ондо Бурядай соёл болон искусствын училищида уран һайханай таһаг нээжэ, 2006 он болотор энэ таһагаа хүтэлбэрилөө.

2004 ондо “Хори буряадуудай Агууехэ Пётр хаантай уулзалга” гэхэн зурагайнгаа түлөө Буряад Республикын гүрэнэй шангай лауреат болоо юм. Солбон Раднаевич Баргажанай аймагай хүүгэдэй дунда жэл бүри үнгэргэгдэдэг уран зурагай “Булжамуур” гэхэн конкурс эмхидхээ.

Тэрэнэй нэрэ “История искусства народов СССР 1960-1977 годов” гэхэн нэбтэрхы толи соо оруулагданхай. Бүтээлнүүдынь Ураалай, Сибириин болон Алас Дурна зүгэй зональна хэмжээнэй, союзна болон уласхорондын (Энэдхэг, Франци, Сири, Япон) олон тоото үзэсхэлэнүүдтэ дэлгэгдээ. Зурагуудайнь буулгабаринууд “Байкал”, “Юность”, Дружба народов”, “Наш современник”, “Огонёк”, “Искусство”, “Художник” болон бусад сэтгүүлнүүдтэ, уран зурагай номууд болон нэбтэрхы толинууд соо толилогдоһон.

Уран зураашанай эгээл мэдээжэ “Булжамуур” гэхэн зураг дээрэ, илангаяа хүдөөгэй үхибүүн бүхэндэ танил зүйлнүүд зураглагданхай – байгалитай уулзалга, үнгэрэн балшар наһаяа һанаандаа һэргээлгэ, тоонто нутагаа дурсалга. Зураг дээрэ булжа-

муур шубуунай үгышыё наа, жэргэхэн дуулдаһан шэнги. Иимэ шэди ехэтэй зураг лэ даа. Энэнь С.Ринчиновэй онсо бэлигтэйе яаха аргагүй гэршэлнэ. Бурядай Уран зураашадай холбооной түрүүлэгшэ Владимир Русских гэхын һанамжаар, Солбон Ринчинов сэсэн ухаатай, бэлигтэй, ажалша бэрхэ, һайхан сэдхэлтэй хадаа буряад уран зураашадай түрүүшүүлэй тоодо орожо шадаа.

Алтан жасада оруулагдаһан “Семья. Тоонто”, “Булжамуур”, “Хонишод”, “Сурхарбаан” гэхэн зурагуудай автор арадайнгаа түүхэ, оюун бодолонь соёл болон үлгэр домог дээрэ үндэлхэн ажаллаа үргэлжэлүүлһээр заһандаа. Тиин һүүлэй жэлнүүдэй бүтээлнүүдэй дунда “Баргуджин Токум” гэхэн үлхөө зураг нэрлэмээр.

2012 оной мартын 27-до Москвада Россиин Уран зурагай академиин президент Зураб Церетели Солбон Ринчиновтэ Россиин Уран зурагай академиин гэшүүн-корреспондентын үнэмшэлгэ барюулаа гэжэ һануулаа. Харин бүри һаяхана С.Ринчинов Ц.Сампиловай нэрэмжэтэ Уран һайханай музейдэ 35 бүтээлэ бэлгэлээ юм. Энэнь элитэ зураашанай үшөө нэгэ һайн талые харуулаа.

Климентий БАДМАЕВ,
ажалай ветеран,
Россиин журналистнуудай
холбооной гэшүүн.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПРЕСС' (16+), 'Погода', 'Новости Шопинга и Развлечений'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТИВИКОМ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ' (12+), 'ЗУРХАЙ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'Х/Ф Дьявол и Госпожа Д', 'НОВЕЛЛЫ ГИ ДЕ МОПАССАНА-2'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '18.00 Т/С ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ! (16+)', '19.00 Т/С ПАПИНЫ ДОЧКИ. СУПЕРНЕВЕСТЫ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '06.55 НТВ УТРОМ', '09.35 Т/С ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НИДОМ ЗАКОШАНСКИМ (16+)', '20.30 Т/С ЛИТЕЙНЫЙ'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 СЕЙЧАС', '07.10, 06.10 Д/С РИМ: ПОСЛЕДНИЙ РУБЕЖ'.

Четверг, 29

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '06.00 ДОБРОЕ УТРО', '10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '14.50, 15.30, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', '15.50 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.30 ЭВРОНЬЮС', '11.00 НАБЛЮДАТЕЛЬ'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.00, 08.30, 23.00, 00.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЭСПРЕСС' (16+), 'Погода', 'УТРЕННЕЕ ШОУ "ТЭЦ-3"'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '10.35 Т/С КАК СКАЗАЛ ДЖИМ', '11.05 СТРОГО НА ЮГ' (12+), '12.05 Т/С АТЛАНТИДА'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'БОРТУ' 04.30, 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '06.55 НТВ УТРОМ', '09.35 Т/С ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 СЕЙЧАС', '07.10, 06.10 Д/С РИМ: ПОСЛЕДНИЙ РУБЕЖ'.

Пятница, 30

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '06.00 ДОБРОЕ УТРО', '10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '13.50 ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ ПРОДОЛЖАЕТСЯ' (12+), '14.50, 15.30, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.30 ЭВРОНЬЮС', '11.00, 16.40, 20.30, 00.00 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.00, 08.30, 23.00, 00.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС' (16+), 'Погода'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.50, 15.35, 18.50 ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ', '21.00 Х/Ф ПИРАТЫ КАРИБСКОГО МОРЯ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '21.00 Х/Ф ПИРАТЫ КАРИБСКОГО МОРЯ', '23.45 ШОУ УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '06.55 НТВ УТРОМ', '09.40 ЖЕНСКИЙ ВЗГЛЯД' (0+).

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30 СЕЙЧАС', '07.10 МОМЕНТ ИСТИНЫ' (16+).

Суббота, 1

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 1st. Includes programs like 'Новости', 'Хотите - любите, хотите - нет', 'Играй, гармонь любимая!', etc.

«РОССИЯ»

Table with TV schedule for the Russia channel on Saturday, 1st. Includes programs like 'Выкуп', 'Сельское утро', 'Диалоги о животных', etc.

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 1st. Includes programs like 'Военная программа', 'Планета собак', 'Субботник', etc.

КУЛЬТУРА

Table with TV schedule for the Culture channel on Saturday, 1st. Includes programs like 'Евроныус', 'Библейский сюжет', 'Х/ф "Прощание с Петербургом"', etc.

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 1st. Includes programs like 'Обыкновенный концерт', 'Ариг ус', 'Х/ф "Ульзана"', etc.

ТИВИКОМ

Table with TV schedule for the Tivikom channel on Saturday, 1st. Includes programs like 'Середина земли', 'В теме', 'Середина земли', etc.

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 1st. Includes programs like 'Кинохроника "Восточная Сибирь"', 'Вкусно', 'Шерлок Холмс: Знак четырёх', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for the SCS 'Baikal' channel on Saturday, 1st. Includes programs like 'М/ф "Смех и горе у Бела моря"', 'М/ф "Монсуно"', etc.

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 1st. Includes programs like 'Смолт', 'Лотерея "Золотой ключ"', 'Государственная жилищная потеряя', etc.

5 КАНАЛ

Table with TV schedule for the 5th channel on Saturday, 1st. Includes programs like 'М/ф "Сейчас"', 'Профессия - репортёр', etc.

Воскресенье, 2

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, 2nd. Includes programs like 'Молодые', 'Армейский магазин', 'Аладдин', etc.

«РОССИЯ»

Table with TV schedule for the Russia channel on Sunday, 2nd. Includes programs like 'У опасной черты', 'Вся Россия', 'Сам себе режиссер', etc.

КУЛЬТУРА

Table with TV schedule for the Culture channel on Sunday, 2nd. Includes programs like 'Евроныус', 'Обыкновенный концерт', etc.

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, 2nd. Includes programs like 'Легенды мирового кино', 'Краски воды', 'Что делать?', etc.

АРИГ УС

Table with TV schedule for the Arig Us channel on Sunday, 2nd. Includes programs like 'Х/ф "Капитан Фракас"', 'Сто вопросов к взрослому', etc.

ТИВИКОМ

Table with TV schedule for the Tivikom channel on Sunday, 2nd. Includes programs like 'Кумирь: Боль, о которой мы не знаем', 'Радар-спорт', etc.

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, 2nd. Includes programs like 'Программа 7', 'Топ-модель по-русски-4', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for the SCS 'Baikal' channel on Sunday, 2nd. Includes programs like 'Мете-Омикс на СТС-Байкал', 'Х/ф "Кот в сапогах"', etc.

НТВ

Table with TV schedule for the NTV channel on Sunday, 2nd. Includes programs like 'Хвост', 'Сегодня', 'Лотерея "Русское лото"', etc.

5 КАНАЛ

Table with TV schedule for the 5th channel on Sunday, 2nd. Includes programs like 'Д/ф "Тигр-шпион в джунглях"', 'М/ф "Сейчас"', etc.

ЦЫНГУЕВА ДАРИМА САМБУЕВНА

2012 оной ноябриин 15-да 72-той боложо ябата-раа, «Зунгон Даржалинг» гэнэн эхэнэрнүүдэй дасанай хүтэлбэрилэгшэ, Улаан-Удын буддын шажанда хүзэгтэйшүүлэй ниитын эмхиин хүтэлбэрилэгшэ Дарима Самбуевна Цынгуева наһанһаа нүгшэбэ. Тэрэнэй хабаадалгатайгаар "Чжуд-ши" гэнэн номой гурбадахи ботинь Росси дотор анха түрүүшынхидэ хэблэгдээн байна. Дарима Самбуевна манай гүрэндэ түрүүшын эхэнэрнүүдэй дасан байгуулан хүн гээшэ. Д.С.Цынгуева ехэ эдэбхитэй хүн байгаа. Буряад Республикын Президентын дэргэдэхи эхэнэрнүүдэй зүбшэлэлгын Советэй, тиихэдэ үндэһэтэнэй асуудалнуудаар, ниитын эмхинүүдэй олон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй хэрэгүүдэй талаар зүбшэлэлгын советэй гэшүүн байгаа. Олон жэлэй туршада Улаан-Удэ хотын толгойлогшын дэргэдэхи эхэнэрнүүдэй зүбшэлэлгын Советэй гэшүүн байгаа. Энээнһээ гадна буддын шажанда хүзэгтэй эхэнэрнүүдэй уласхоорондын эмхиин гэшүүн байһан юм. Европын гэрэнүүдтэ ажауудаг буряадуудай эблэлэй эмхидхэн фустивальда Париж хотодо тэрэ хабаадаһан байна. Тэрэнэй толгойлдог ниитын эмхи үндэһэн арадай ёһо заншалнуудые нэргээхэ олонитэ зоной дунда буддын шажан дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ ажал хүдэлмэрээ зориулдаг байгаа. Эдэбхи үүсхэлтэй, урагшаа ханаатай Дарима Самбуевна Цынгуева "Буряадай түрүү хүнүүд" гэнэн конкурсын, тиихэдэ бүхы Росси дотор эмхидхэгдэдэг "Успех" гэнэн конкурсын лауреат болоһон байна. Дарима Самбуевна Цынгуева тухай гэрэлтэ хайхан дурасхаал тэрэнтэй хүдэлһэн, найн мэдэхэ хүнүүдэй сэдхэлдэ хэтэ мүнхэдөө үлэхэл. Улаан-Удын буддын шажанда хүзэгтэйшүүлэй ниитын эмхи.

Хэжэнгын аймагай ажалай арга талын ажалай ветеран, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай хабаадагшын наһанай хани нүхэр, эжы, хүгшэн эжы байһан СУЛЬТИМОВА Мария Намсараевнагай наһа бараһан ушараар Дабаажаб Дамбаев хүбүүнэйнь бүлэдэ, үхибүүдтэнь, түрэлхидтэнь, дүтын зондо хүүгэдэйн нүхэд, түрэл гаралын гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Доксонов Вячеслав Амгаланович 2009 оной августын 3-да түрөө. Гурба һаратай болоод байхадаа, зүрхэндөө, гэдэһэ дотортоо эритэ мэсын арга хүүлэһэн байна. Тэрэнэй һүүлээр бараг болоогүй. Аяар 3-тай болоод, хэлэндэ ороогүй, толгойгоо үргэдэггүй, эрьелдэжэ, һуужа, ябажа шададаггүй. Бишыхан хүбүүн ходо хэбтэжэ, уйлажа байдаг. Эритэ мэсын арга хүүлээд, үбшэнинь бүри һэдэржэ, эпилептическая энцефалопатия Леннокс-Гасто гэжэ үбшэн хүрэнхэй гэжэ эмшэд тодорхойлонхой. Энэ хүбүүн эдэгэхэ аргатай. Германида эмшэлхэ хэрэгтэй. Тиихын тула 1500000 түхэриг мүнгэн 2012 оной декабриин 15 хүрэтэр хэрэглэгдэнэ. Энэрхы сэдхэлтэй, буянша хүнүүд энэ хүбүүндэ тунхалт гэжэ гуйнабди. Иимэ хаягаар мүнгэ оруулха аргатай: Сбербанк России БИК 048142604 К/С 30101810400000000604 Р/С 42307810509166261571/48 Банк получателя Бурятское ОСБ №8601 г. Улан-Удэ ИНН 7707083893 КПП 032302001

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ. В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях: 0+ - от 0 до 6 лет, 6+ - от 6 до 12 лет, 12+ - от 12 до 16 лет, 16+ - от 16 до 18 лет, 18+ - старше 18 лет.

Үнэгэрхэн зүүн жэлэй агшан зүүр

2012 он – Россиин түүхын жэл

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

Забайкальская жел. дор.
Пристань въ гор. Верхнеудинскъ, у рѣки Селенги, съ желѣзнодорожною вѣтвью, вдали видна тюрьма.

Хүндэтэ уншагшад, хэрбээ хоморой фото-зурагуудтай наа, тэдэнээ редакцидамнай эльгээжэ, бүгэдын хонорто дурадхыт гэжэ таанадтаа ханданабди. Айл бүхэнэй хадагалаанда иимэ баялиг олдохол байха. Тэдэнээ ерээдүйнгөө үеынхидтэ дамжуулаял.

Манай хаяг: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвили, 23, каб.26;
электрон хаяг: unen@mail.ru Тел.: 21-64-36.

Забайкалиин түмэр харгы. Верхнеудинск хотодо Сэлэнгэ мурэнэй пристань. Саанань түрмэ харагдана.

ЗҮҮН СИБИРИИН СҮЛЭЛГҮН БОЛОН ХЭНЭЭЛГҮН ГАЗАРНУУД

Гүрэнэй түүхын эрдэмдэ гэмтэ хэрэгэй түлөө сүлэлгыг Сибириин социально-экономическа хүгжэлтын шухала онсо илгаануудай тоодо оруулдаг. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, сүлэлгэ хадаа Забайкалиин түүхэдэ нилээд ехэ мүр сараа үлээгээ.

Хэнээлгын газарнуудаар ябаха гэшэ (этап) ехэл хүндэ хүшэр байгаа: Боярскнаа Верхнеудинск хүрэтэр 8 сүүдхэ соо ябаха ёһотой, Верхнеудинскнаа Шэтэ хүрэтэр – 23 үдэр, Шэтэнээ Нэршүү хүрэтэр – 12, Нэршүүнээ Сретенск хүрэтэр – 4, Сретенскнээ Нэршүүгэй олзоборилгын газар хүрэтэр 6 сүүдхэ ябаха, хэрбээ Зерентуй шэглээ наа, 12 хоног хэрэгтэй нэн. Гэдэргээ бусахадаа, Шэтэ Верхнеудинск хоёрой хоорондохой зайе 31 үдэр соо гаталха ёһотой, Верхнеудинскнаа Боярск хүрэтэр харгыда 10 үдэр үгтэхэ. Тиэхэлээрэ сүлэлгын хүнүүд Байгалнаа Зерентуй болотор 59 сүүдхэ соо хүрөөд, нөөргөө бусахадаа, 90 үдэр соо ябадаг байгаа.

Хэнээлгын газарнуудаар ябаһан хүнүүд Верхнеудинскын түрмэдэ 10 үдэр хаалгатай байгаа. Тэдэ эдэе хоолой хангалтаһаа болуулагдаад, булантай адли ахир эдээндэ хүртэдэг болоо. Тэдэнэй харгыдаа гэжэ гамнан арьбалһан хилээмыень түрмэнөө гараха үедэнь харуулад буляжа абаад, Уточкинскын бүлэг саашанхи харгыгаа хооһоор үргэлжлүүлээ юм. Теэд хүрэнэн газартаньше худалдан абахаар хоол байгаагүй, тиимэнээ тэдэ Ильинск хүрэтэр 30 модоной зайда гансал бусалһан уһаар ундалан дулаасадаг нэн.

Сүлэлгын хүнүүдэй хооһодохо, үлдэхэ зоболонгын Кабанскдал дүүрэхэ. Стефановичай дурдалгаар, Боярскда “айхабтар муу” байгаа: бүхэли хүнээрэ архи уужа, дуу-шуу дуулалдажа, гармонь дээрэ наадажа, камераяа одоол хабааг болгожо хаяа даа. Мысовэдэ иимэл байдал тохёолдоо – сүлэлгын хүнүүдэй хоёр бүлэг үүлзажа, бэе бэетээ хаарта наадажа эхилээ. Юун болоо гэжэ нананат? Шүүгдэһэниинь мүнгэ-тангаяа, эдэе хоолоо, үнгэрхэдөө, бүри хубсаһа хунараашье алдаа.

Илангаяа Посольскдо, Кабанскда болон Ильинскдэ хаалтын байрануудынь халажа хандаршанхай нэн. Тиимэнээ Ахамад Управлениин захиралаар эдэ газарнуудта шэнэ байранууд баригдаха ёһотой гэжэ тогтоогдоо юм. Гадна тус нууринуудай хоорондохой зайн 50 модо байһан хадань, үшөө Степнодворецкий, Таракановский болон Уточкинск тосхонуудай үмхи гэрнүүдэй орондо сүлэлгын хүнүүдые ойро зуура байрлуулхаар байрануудые (полуэтапы) барихаар хараалагдаа.

Верхнеудинск Шэтэ хоёрой хоорондо оршодог сүлэлгын зоние байрлуулгын бүхы байранууд 35-40 жэлэй саана баригданашье наа, яһала бараг зандаа. Зарим байранууд соонь 60-аад хүн багтаха, харин ойро зуура байрлуулха байранууд соонь 40-өөд хүн орохо.

Сүлэлгын зоной зугадаха ушарнуудай олонхинь иимэ байрануудта тогтохо үедэнь дайралдадаг байгаа. Жэшээн, зүүн тээшээ ямар нэгэн газарта ошожо ябаһан хүн мүнгэ түлэжэ, баруулжаа абаашагдажа байһан хүнтэй нэлгэлдэхэ аргатай нэн. Тиин тэрьедэһэниинь зайгуул зоной тоо олошоруулжа, дээрмэшэд тонуулшадай хүрэгтэ орожо, Зүүн Сибириин дэбисхэр дээрэ нилээд тодхор шэрэнэн юм. Хүдөөдэ сагдаанар үсөөн хадаа, тэдэнтэй тэмсэхэ аргагүй байгаа. Харин хотынхидай эдэбхитэйгээр тэмсээшье наа, үрэ дүн балай гарадаггүй нэн: сүлэлгэнөө тэрьедэһэн зон түрмэнөө айхаяашье болишонхой.

XIX зуун жэлдэ Зүүн Сибириэ сүлэлгын зоние хэнээлгын газарнуудаар ябуулалгын байгуулалтада шийдхэгдээгүй асуудалнууд олон нэн: мүнгэ номололгын дутагдал, албан захиргаан доторхи нула журам, дутуу дундануудтай хуулинууд, мэргэжэлтэдээр дуталдалга. XX зуун жэлэй эхээр Сибириин түмэр харгыгаар ходооро гараһан замай нээгдэхэдэ, эрхэ байдал нилээд хубилаашье наа, эдэ асуудалнуудай олонхинь 1917 оной март болотор тэрэл хэбээрээ үлөө юм.

Улаан-Үдэ хотын эхи табиһан энэ түрмэ мүнөөшье болотороо тэрэл хэбээрээ байна гэжэ мэдэнэт. Харин он жэлнүүдэй ошохо бүри тэрэниие тойрон, олон байшангууд, гэр байранууд бодоо ааб даа.

Ой соогуур төөрижэ ябаһан гурбан зугадагшад.

Түрмын дарга заабари үгэжэ байна.

Сүлэлгын хүнүүдэй бүлэг түрмэ руу эльгээгдэхэ ашаа тээнэ.

А.А. Ивановой. «Сибирь и ссылка : Siberia and the Exile. История пенитенциарной политики Российского государства и Сибирь XVIII–XXI веков» гэхэн номһоо.
Д. Мархадаева оршуулба.

ТҮНЭР ХАРАНХЫ БОЛОХ УУ?

Маяачуудын цаг тооны бичиг тэглэж буй 2012 оны 12-р сарын 21-нд гаригууд болон сар нэг шугаманд давхцан түнэр харанхуй болно гэсэн яриа олны дунд тархаад байна. Бид физик-одон орон судлалын багш М.Шагдарсүрэнгээс тайлбар авлаа.

-Түнэр харанхуй болож тохиолдол байж болох уу?

-Наранай аймагай гаригууд нарыг тойрон нэг хавтгайд нэг чиглэлд эргэдэг учир нэг шугамд хэд хэдэн гариг жагсан байрлах тохиолдол байдаг. Харин сарны дэлхийг тойрох хавтгай бол өөр бөгөөд хааяа гаригуудын тойрог замын хавтгайтай огтлолцох үедээ нар, дэлхийн хооронд сар орж, нарыг халхлан дэлхийн зарим хэсэгт нарны хагас юм уу, бүтэн хиртэлтийг үүсгэдэг.

Буд, сугар гаригууд заримдаа нарыг халхалж, хиртэлт үүсгэж болох боловч бидэнд бараг мэдэгдэж нөлөөлөхгүй. Харин дэлхийн агаар мандал хэт бохирдож, тунгалаг бус болсноос дэлхийн гадаргаас ойх илч буюу инфра улаан туяаг гадагш нэвтрүүлэхгүй тогтоон барьж, дэлхийн дулаарлыг үүсгэж байгаа бөгөөд цаашид агаар бүр их тоосжиж, утаа тортог ихэсвэл гаднаас нэвтрэх нарны гэрэл багасч, хүйтрэл, мөстөлт болох аюул учирч мэднэ.

Цөмийн (атомай) дайн дэгдэх юм бол дээрхтэй төстэй үзэгдэл болж, "цөмийн шөнө", улмаар "цөмийн өвөл" болж, дэлхий харанхуйлж хүйтэрнэ гэж үздэг. Юу ч гэсэн энэ удаад түнэр харанхуй болон их хүйтрэлт үүсэхгүй гэдэгт итгэж болно. Цаг агаарын бага зэрэг өөрчлөлтүүд ажиглагдахыг үгүйсгэхгүй. Ямар гаригууд хэдийд давхцан байршихыг одон орончид урьдчилан тооцоолсон байдаг.

- Бас энэ өдөр дэлхий сөнөнө гээд байгаа шүү дээ?

-Гариг эрхэс бүхэн сансрын уу-

дамд эзлэх өөрийн гэсэн орон зай, тойрон замтай. Гэнэт нэг эрхэс гарч ирж, дэлхийг мөргөөд сөнөөчих гэж байхгүй. Дэлхийн цөм гэнэт дэлбэрээд дэлхий сөнөчих гэж ч байхгүй. Манай дэлхий 2000км орчим зузаан агаар мандал, гадаргын усан мандал, 20-30км өндөрт орших озон давхарга, бас соронзон мандал, радиацийн бүсээр хамгаалагдсан байдаг бөгөөд эдгээр нь гадны солирын бөмбөгдөлт, сансрын хорт туяа, цэнэгт бөөмсийн урсгалаас биднийг хамгаалж, уур амьсгалыг тогтворжуулж байдаг шүү дээ. Энэ өдөр дэлхий сөнөнө гэж айл хэрэггүй. Ер нь байгальтайгаа зөв харьцаж, дэлхий гаригаа хамгаалж аргадан амьдрах цаг болжээ гэдгийг хүн бүр ухамсарлан ойлгохыг сануулаад байх шиг байна.

- Эдгээр цуу яриа, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд, интернэтийн мэдээллийг эрдэмтэд, бөө удган, үзмэрч нар янз бүрээр тайлбарлаж байх шиг байна. Энэ тухайд таны бодол?

- Гаригууд давхцаж, бас дэлхийн соронзон орон хүчтэй болсноор түнэр харанхуй болно гэж саяхан нэг бөө зурагтаар ярихыг сонссон. Мөн 2012.12.21-нд дэлхий бус мунхгууд сөнөж шинэ эрин эхэлнэ. Гадны бүхнийг шүтэгчид, өвөг дээдсээ дорд үзэгсэд, түүхээ гутаан доромжлогчид нүүр хийх газаргүй болно гэж нэгэн удган хүн "Хөдөлмөр" сонинд бичсэн байна лээ.

Бас Г.Намираа гэдэг хүн "Түнэр харанхуй ертөнцийн мөхөл" гэсэн номондоо "Дэлхийн тэнхлэг тэгширч, Монголчууд тэгш хорвоо дээр тэгш амьдрах цаг буюу билгийн жилийн эрхшээл эхэллээ" гэх зэргээр бичсэн. Манай эрдэмтэд дээрх үзэгдэл болохгүй гэдгийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр тайлбарлаад байгаа. Үүнд итгэж амгалан тайван байгаа гэж уншигчдад хэлэе.

Sonin.mn

ХАЛХ, БУРИАД, ХАЛИМАГ, ТУВА, ХАЗАРА НАР АМЕРИКЫН НЭГЭДЭМЭЛ УЛАСТА ЕХЭ ХААНАЙ ТАХИЛГАДА СУГЛАРБА

АНУ дахь Монгол-Америкийн соёлын нийгэмлэг (Mongol American Cultural Association) Чингис хааны тахилгыг 25 дахь жилдээ зохион байгуулсан тухай "Америкийн дуу хоолой" ("Голос Америки" радио) мэдээлжээ.

Принстонд суглархан халх, буриад, халимаг, тува, хазара гээд ястан угсаатан бүрийг төлөөлсөн 9 хүн тахилгын тангараг уншин, өргөл өргөсөн байна.

Монголын өв соёлын нийгэмлэгийн ерөнхийлөгч Даринчулууны Бямбахүү "Чингис хаан бол бүх монгол туургатны эцэг учраас энэ ёслол монгол хүн бүрт хамаатай гэж "Америкийн дуу хоолой"-н сурвалжлагчид ярьжээ. Афганистан, Пакистаны уулархаг нутагт амьдардаг хазара нарын төлөөлөл Дауд Али: - Чингис хаан бол бидний өвөг дээдэс, манай үндэстний шүтээн. Монгол, хазара хоёрт үг хэлээс эхлээд нийтлэг зүйл их. Гэхдээ өнөөг хүртэл бид хоорондоо холбоо муутай явж иржээ. Гэхдээ энэ ёслолын ачаар бид бусад монгол туургатнуудтайгаа ойртон танилцаж байна гэж хэлжээ. Хэдийгээр хуучин Совет гүрэн дахь монголчуудыг хүсээр оросжуулсны улмаас буриад монголчуудын 70 хувь нь төрөлх хэлээ мартсан ч эх соёлоо эргээд сэргээж байгаа тухай Буриад, Тува, Халимаг, Монголд олон фэнтэй дуучин Намгар Лхасаранова ярьж байна.

МОНГОЛ ҮГЫН ФЕСТИВАЛЬ ОРОН ДАЯАР БОЛНО

Их эзэн Чингис хааны мундэлсний 850 жилийн ой буюу Монгол үндэсний бахархалын үдэрэй хүрээнд "Монгол үгийн шуулган" наадмыг юрэнхы болбосоролой хургуулинуудта зохион байгуулж байгаа юм. Наадмын нээлтийн ёслол нийслэлийн II сургуульд боллоо.

"Монгол үгын чуулган" наадам нь юрэнхы боловсролын сургуулийн хурагшадые "Монголын нууц товчоо"-ны түүхэн үнэн, уран яруу

үг хэллэгээр үгын сангаа баяжуулж, оюуны цараагаа тэлэх, эх хэлээрээ зөв ярих, өвөг дээдсийнхээ үлгэр дуурайллаар хүмүүжих, үндэсний бахархлыг сэргээх зорилготой юм. "Монгол үгын чуулган" наадам улс орон даяар явагдах бөгөөд нийт сурагчид, багш, эцэг, эхчүүдийн дунд "Монголын нууц товчоо"-г уншаха хүдэлгөөн үрнүүлж, хүүхдийн нас, бие, сэтгэхүйн онцлогт нь тохирсон сонирхолтой ажлуудыг хэрэгжүүлэх юм.

Оллоо.мн

ШОНХОР ШУБУУН - МОНГОЛЧУУДЫН БАХАРХАЛ

Засагай газарай ээлжээтэ хуралдаанаар "Шонхор" шубууе Монголын үндэсний бахархалта шубуун болгох шийдвэр гаргасан. Үүний дагуу Бөхийн үргөөндэ Шонхор шубууе үндэсний бахархал болгон зарлалаа.

Шонхор шубуугаар түүхэ соёл, эршэ хүсэ, эб нэгдэл, байгаль дэлхийгээ хайрлах үзлийн бэлгэдэл болгож, шонхор шубууг худалдаалах, зүй бусаар хорогдуулах зэргийг энэ өдрөөс эхлэх хориглож байгаа юм. Монгол Улс үндэсний шубуутай болж байгаа дэлхийн 88 дахь орон болж байгаа аж. 2010 онд хийсэн судалгаагаар манай улсад 6800 толгой Шонхор шубуу байна гэж тогтоожээ.

Түс хуудаһа Б.Гындынцыренов бэлдэбэ.

ПАРИЖДА НЭГЭ ДОРО 20 МЯНГАН ХҮН "ГАННАМ СТИЛЬ" БҮЖИГЛЭБЭ

Урда Солонгосой рэп хатарагша PSY (Пак Жаэ Сан) Франциин Парижда хэблэлэй хурал зохион байгууллаа. Энэ үеэр тэрэнэй AFP агентствэдэ үгэһэн ярилцлагадаа "Би саашадаа уран бүтээлээ гаргана. "Ганнам стиль" бол миний хүссэн амжилт биш" гэжэ онцолжээ.

34 настай реппэр Пак Жаэ Сан Францын нийслэлд 20 мянга гаруй фэнүүдтэй хамтаар "Ганнам стиль" дууны бүжгийг бүжиглэжээ. PSY "Ганнам стиль" дууг "YouTube" сайтаар үзсэн олон сая (миллион) хүний 67 хувь нь энэхүү дууны "морьтон" (мори унажа байһан хатар) бүжэгые найзуудтайгаа юм уу, гэртээ ганцаараа бүжиглэсэн гэсэн судалгаа гарчээ.

Сүүлийн 12 жилийн туршада Бүгэдэ Найрамдаха Солонгос Улас (Урда Корей) уран бүтээлээ туурвижа улсдаа багагүй нэр хүндтэй болсон PSY одоо хэдийнэ дэлхий нийтийн танил болоод байна. Тэрэ энэ сард шинэ цомгоо худалдаанд гаргахаар эхэжэ байгаа аж.

Цомгийн хит уран бүтээл нь "Ганнам стайл" хэдий ч өөр олон сонирхолтой дуу багтсан байгааг реппэр залуу хэвлэлийн хурлынхаа үеэр онцолжээ. Парижда болох "Ганнам стайл" флашмобыг алдарт Эйффелийн цамхагай ойролцоо зохион байгуулахаар төлөвлөсөн байна.

XVII ЖАРАНАЙ ХАРА УЯН ЛУУ ЖЭЛ

ҮБЭЛЭЙ ЭХИН САГААГШАН ГАХАЙ НАРА

Calendar table for the XVII-th month of the Fire Horse year, showing days of the month in Burian and European calendars, and corresponding zodiac signs and days of the week.

Гарагай 2-то үбэлэй эхин сагаагшан Гахай нарын ноябриин 26 (шэнын 13).

Сагаагшан Туулай, 4 ногоон мэнгин, огторгойдо хуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, 8 лусууд, тэнгэри тахиha, тахилда үгэлыг үгэхэ, дасан дуган бодхохо, хэшэг даллага абаха, огторгойн үүдэ сахиha, гүрэм заһал хүүлэхэ, ехэ хүнтэй уулзаха, буянай үйлэ бүтээхэ, эм найруулха, ханаха, замда гараха, ном заалгаха, гэр байшан бариха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, хүрэнгэ эһээхэдэ һайн.

Гарагай 3-да ноябриин 27 (шэнын 14).

Хара Луу, 3 хүхэ мэнгин, уһанда хуудалтай үдэр.

Бурхан, лусууд тахиha, хубараг лама болохо, дасан шүтээн бодхохо, "Чавдор", "Уһан балин", "Лудор", "Лусын балин" үргэхэ, харюулга хэхэ, түмэрөөр урлаха, замда ябаха, мал худалдаха, эм найруулха, залаха, тоосоо хэхэ, үзэл үзэхэ, шэнэ ноениее табиha, захирхы тушаалай ажал хэхэдэ һайн.

Гарагай 4-дэ ноябриин 28 (шэнын 15).

Хараганшан Могой, 2 хара мэнгин, уулада хуудалтай үдэр. 2012 оной ноябриин 28-най 22 цаг 34 минута 07,1 секундада нара һиимэгээрээр хиртэхэ. Монголдо бүрин ажаглагдаха.

Бурханаа тахиha, дасан хиидэй тахил заһаха, бэшэг зурхай зураха, дасан шүтээн бодхохо, арамнайла, хэшэг даллага абхуулха, гэр бариха, ураг садан болохо, мал газашань гаргаха, нүүдэл хэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, зээлээр абаха, өөрын амидаралда тунатай ажал хэхэ, номын үүдэндэ орохо, Очирпүрэвийн харюулга хэхэдэ һайн.

Гарагай 5-да ноябриин 29 (хуушанай 16).

Хүхэ Морин, 1 сагаан мэнгин, модондо хуудалтай үдэр. Бальжиниматай үдэр.

Бурханда зальбарха, бурхан, тэнгэри тахиha, угаал үйлэдэхэ, бэшэг зурхай зураха, дасан шүтээн бодхохо, санаар олгохо, эрдэмдэ нураха, ном соносохо, номлохо, хэблэхэ, номын хурал байгуулха, эм найруулха, модо тариха, хүрэнгэ эһээхэ, бэри буулгаха, түрэхэ, буянай үйлэ бүхэндэ һайн. Модо отолхо, тангариг табиha, нялхые хүлдэ оруулха, газашань ябуулха, замда гараха, арамнайла, хэрүүл шууяа гаргаха, зарга барихые хориглоно.

Хүнэй үһэ абаа һаа, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 6-да ноябриин 30 (хуушанай 17).

Хүхэгшэн Хонин, 9 улаан мэнгин, хиидэ хуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, хэшэг даллага абхуулха, лама болохо, тарни уншаха, эрдэмдэ нураха, эм найруулха, замда гараха, шэнэ хубсаһа үндэхэ, бэри буулгаха, хурим хэхэ, хонинһоо ашаг шэмэ абаха, мал газашань үгэхэ, ажалшание абаха, худалдаа наймаа хэхэ, харюулга хэхэдэ һайн.

Гарагай 7-до декабриин 1 (хуушанай 18).

Улаан Бишэн, 8 сагаан мэнгин, галда хуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Бурханда зальбарха, бурханда зальбарал үйлэдэхэ, сан табиюулха, хангал тахиюулха, һахиюуһанда үгэлыг үгэхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, түмэрөөр урлаха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, хүрэнгэ табиha, эд, мал абаха, худаг малтаха, модо нуулгаха, сэсэрлиг байгуулха, бужэг наада табиha, туг дарсаг хиидхэхэдэ һайн.

Гарагай 1-дэ декабриин 2 (хуушанай 19).

Улаагшан Тахья, 7 улаан мэнгин, шоройдо хуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Бурханда зальбарха, лама болохо, эрдэм номдо нурага, эм найруулха, буянай үйлэ бүтээхэ, адууһа мал нурага, замда ябаха, тангариг үгэхэ, һаад тодхор дарахада һайн. Байшан гэрэй нуури табиha, угаал үйлэдэхэ, улай гаргаха, хүншүү гугуулха, бэри буулгаха, мал худалдаха, мал агталха, нюуса зүблөө хэхэ, хурим хэхэ, хүн, мал һамнаха, ханаха, төөнэхэ, шэнэ дэгл эсхэхэдэ бүтэмжгүй.

Гарагай 2-то үбэлэй эхин сагаагшан Гахай нарын ноябриин 26 (шэнын 13).

Сагаагшан Туулай, 4 ногоон мэнгин, огторгойдо хуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, 8 лусууд, тэнгэри тахиha, тахилда үгэлыг үгэхэ, дасан дуган бодхохо, хэшэг даллага абаха, огторгойн үүдэ сахиha, гүрэм заһал хүүлэхэ, ехэ хүнтэй уулзаха, буянай үйлэ бүтээхэ, эм найруулха, ханаха, замда гараха, ном заалгаха, гэр байшан бариха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, хүрэнгэ эһээхэдэ һайн.

Гарагай 3-да ноябриин 27 (шэнын 14).

Хара Луу, 3 хүхэ мэнгин, уһанда хуудалтай үдэр.

Бурхан, лусууд тахиha, хубараг лама болохо, дасан шүтээн бодхохо, "Чавдор", "Уһан балин", "Лудор", "Лусын балин" үргэхэ, харюулга хэхэ, түмэрөөр урлаха, замда ябаха, мал худалдаха, эм найруулха, залаха, тоосоо хэхэ, үзэл үзэхэ, шэнэ ноениее табиha, захирхы тушаалай ажал хэхэдэ һайн.

Гарагай 4-дэ ноябриин 28 (шэнын 15).

Хараганшан Могой, 2 хара мэнгин, уулада хуудалтай үдэр.

ЭТИГЭЛЫН ХАМБЫН ЗАХЯАНУУД

Аравнэг сарын 10-да Итигэлын Хамба тави насны эр хүни үзүүлээд, тэр эр хүн Хамба ламаас асуув: «Юуны түлөө дэмбэрэл вэ?» (Дэмбэрэл – шүтэн барилдалга, взаимозависимое возникновение).

«Барайгарын үрэсний судар» соогоо Будда Бурхан багша сансарын шүтэн барилдалгын арванхоёр үетэй дүримыг эхинэнь ч, сүүлээс ч нь тоолож айлдсан юм. Эхинээс нь тоолоходоо, амитадын сансарт түрэхын нүхээсэл болоно, сүүлээс нь тоолохдоо, сансараас гэтэлхын учир болоно. Арван хоёр үеыг гаталж гарахын тул хэды түрэл хэрэгтэйв? Доод захань хоёр. Нэгэдэхэ түрэлдөө мунхагт шунасан амитан үйлэнүүды үүсхэхдээ, али нэг үйлын үрэ – амитадын сэдхэлд хурияагадаг хүрэнгэ тарина. Үхэлын урдахана үйлын үрын энэ хүрэнгыг шунал ташаал тэжээж, тэдэнь түгэс үндэстэй болоходоо, ажабайдал, түрэл боложо тодорно. Удаадахи түрэлдөө тэр амитан нэр ба түхэл, мэдэрэлын зургаан тулга, эвсэл ба мэдэрэл, мүн түрэлгэ ба үгэлэлгэ үхэл гэх зэргын үйлын үрын хойшолонгуудтай учирна.

Товч тайлварыг Болотов Эрдэнэ багша найруулав, 1-дэх «в» гэр.

Мүвөөдэр, буряад-монгол литээр намарын адаг сарын гучидахы үдэр, 2012 оной аравнэг сарын 13-да, шар бар сарын найман мэнгэтий үдэр Итигэлын Хамба лама архивнаас гаргагдсан аад, сайхан шарайтгүй болсон нэг эрыг үзүүлээд, тэр эр хэлэв: «Би насаараа архи уугаад, болёод байнав». Хамба лама айлдав: «Бадан золва мигойби унша!»

Хамба ламын заасан дүрвэн бадагын гэвэл, иим: «Бадан золва мигойби (Оролдог ба хичээл үгыгөөр), Идшин норбу пагсамшин (Эрдэни Зэндэ-мэни ба Эрдэни модон, исполняющие желания драгоценность и дерево), Сэмжан рева конзадби (Амитанай найдал дүүргэгч), Самба дувби дашишог!»

Архи уухаас арсаха – түгэс эдэгэхын замын имагтал нэгэдэхэ алхам мүн. Эрид санал барисны ачаар сэдхэлээ оюун номын удхаар баяжуулжа, хичээл оролдогдоо эрчидхэх чухала гэж Хамба лама Итигэлын Дашадоржо айлдана.

Тиймээс Дээдын сахюусад, Бурхад, Бодисаданарта, Хамба лама Итигэлын Дашадоржод зальбархада, манай юртэмсын, тэр тоод манай дэргэд амидардаг амитадын сэдхэл доторын байдалыг ойлгох талаар Бурханы Номын мэдэсэг бүри сайнаар хадууж авахын тул тус хүргэхыг гүйх хэрэгтэй.

Амаршалга

ГУРБАН ДАБХАР ОЙН БАЯРААР!

Хяаг ехэтэй Хяагтын аймагай Алтай тоонтотой Табааншан уг гарбалтай, "Хүндэлэлэ Тэмдэг" орденото манай хүндэтэ аха Будаев Константин Очиржапович 80 наһатай, сэхэрхэн сэмсэгэр сагаан шарайтай, номгон даруу зантай, дулаахан харасатай Будаева Анна Дандаровна хани нүхэрын 75 наһатай болобо. Эдэ хоёр ахатаман айл бүлэ болоһоор 55 жэлэйнгээ оёе тэмдэглээ.

Энэ хугасаа соо халуун хүйтэниие мэдэнгүй, хара багаһаа хара ажал хэхэ, арад зондоо хүндэтэй, олон орден медальнуудта, грамотануудта хүртэнгүй юм.

Константин Очиржапович Анна Дандаровна хоёрнай 8 үхибүүдтэй: 6

хүбүүд, 2 басагад, 18 ашанар зээнэртэй, 4 гушатай. Булта үхибүүдээ ажалда дуратайгаар, аха захатанда хүндэтэй хандасатайгаар хүмүүжүүлжэ, үргэн харгыдань гаргаал даа.

Эгээл сэнтэй, эгээл хүндэтэй манай ахатанай үхибүүдтээ хэлэн хэрэгын гэхэдэ, 6 үхибүүдтээ ами аминдань шэнэ гэр бариha, айл бүлэ болгожо табья, тэдэнь олон үри хүүгэдтэй, анбун ажаһуунад.

Бидэ, дүүнэртнай, таанартаа халуун мэндээ хүргэжэ, үнэн зүрхэнһөө амаршалнабди. Хүгтэй Хаанайнгаа хормойдо гэр бүлөөрөө энхэ элүүр, бурхантай буянтай, буян хэшэгтэй, амгалан тайбан, ута наһатай, удаан жаргалтай нуухатнай болтогой!

Раднаевтан, Банзаровтан. Улаан-Үдэ хото.

Logo and contact information for the newspaper "Burian" (Буряад үнэн), including the address of the editorial office and a list of staff members.

List of phone numbers for various departments of the newspaper, including reception, editorial, printing, and circulation.

Address and contact information for the editorial office and publishing house, including the street address and phone number.

Subscription information for the newspaper, including the registration number and details about the distribution center.

ОРОДОЙ-АДАГАЙ ЭХИН ШАТЫН НУРГУУЛИИН ТҮҮХЭНЭЭ

Хада хабсагайн дундаһаа эхиеэ абажа, түргэн урсахалаа дуран соогоо мүшаруулдаг Худан голой эрьедэ оршодог, хотогор баян Доодо-Худанай дуулим дайдада гэрэл туяагаараа яларһан Ородой-Адаг нютаг нэмжыдэг. Нютаг-емнай тойроод байһан тахилгата хада уулануудай - Үлзытэ, Түргэн, Модото, Шэлэнтэ баабайнарай ба Айраг хатан эжын хаяада тэрэ холын 1942 оной намар Молотовой (Молотовой нэрэмжэтэ колхоз байгаа) эхин шатын нургуули нээгдэһэн намтартай.

нургуулимнай өөрын баян түүхэтэй юм. Нютагай дунда шадалтай Найдан гэжэ айлай гэртэ эхин шатын нургуули нээгдэжэ, нютагай зоние ехэтэ баярлуулаа. Тэрэ холын, дайнай боложо байһан үедэ, ажабайдалда ехэ хүлгөөтэй хаһада үсөөхэн зон хураһан байна.

нургуулин нээгдэһэн жэлдэ түрүүшын шабинар боложо ороһон хүнүүд гэхэдэ, Агбан Цыренов, Доржо Базарович, Рыбдылов, Цырма Рыгзенова, Дамдинова Цыжидма Будаевна, Шойнжуров Цырен-Даша Базарович, Рабданов Цыбан Абидуевич, Базаржапов Даша-Доржо, Цыбиков Доржо, Гончикдоржиев Муглам болон бусад болоно. Мүнөө тэдэнэй зариманинь угы, үсөөхэн зон үлэһэн байна. Түрүүшын багшанар гэбэл, эгэшэ дүүнэр Ханда Чимитовна, Сэндэмэ Чимитовна гэгшэд байгаа. Ударидагша багшань Гараб Рабданович Рабданов байгаа.

Өөһэдын тусхай байшангүй, хэды хүндэ сагай байбашье, нуралсалай хэрэгсэлнүүдэй, бараанай (стол, стул, парта) хэды дуталдабашье, нютагайнгаа зоной үхибүүдые эдэ нургагшад эрдэм номдо нургаһан габыятай.

нургуулида ороһон түрүүшын шабинарын хожомоо нютаг орондоо тунһатай, дээгүүр хүнүүд болоо. Жэшэ-энь, Шойнжуров Цырендаши Базарович (1932 оной) – физико-математикийн эрдэмэй доктор, профессор болонхой. Рыбдылов Доржо Базарович – Буряад Республикын габыята багша, дайнай ара талын болон ажалай ветеран, «Арадай Хүндэ» гэнэн шангай лауреат, хэдэн номой автор, тооложо барахаар бэшэ шагналнуудтай, элдэб олон статьянуудтай, буряад ёһо заншалаа дээрэ үргэжэ, сэгнэжэ,

дэмжэжэ ходоодо ябадаг хэн. Цыжидма Будаевна Дамдинова – РСФСР-эй гэгээрэлэй отличник, багшын ажалай ветеран. Цыренов Агбан Цыремполович – «Арадай дундаһаа гараһан уран бэлигтэйшүүлэй лауреат» гэнэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байна. Уран зураашын, модошо дарханай бүтээлнүүд гансашье нютаг соогоо, Буряад орондоо бэшэ, харин Москва хотодо (1988 ондо) ехэ харалгын үзэмжэдэ дэлгээгдэһэн түүхэтэй. Цыбан Абидуевич – зоотехник мэргэжэлтэй, хүдөө ажахын һалбарида ажаллаһан, совхозой директорэй, Хэжэнгын райпогой даргаар хүдэлһэн, һүүлшын жэлнүүдтэ Худанай совхоздо түрүүлэгшээр ажаллаһан байна. Ажалайнь үрэ дүнгүүдые сэгнэһэн олон тоото грамотанууд болон медальнууд бии. Цыжипова Цыренма Цыреновна – КБО-до, ДРСУ-да бухгалтерар ажаллаһан, ажалай ветеран болонхой. Галанова Александра Бальжировна – почтальоноор олон жэлдэ хүдэлһэн, мүн баһа элдэб ажалда ажаллаһан юм. Будаева Цырма Доржиева Анна хоёр бүхы ажалда (хони малда) хүдэлжэ, өөһэдынгөө хубитые хүдэлһэн ажалдаа оруулһан зонууд болоно. Рыгзенова Цырма – бухгалтер, тоо бүридхэгшөөр ажаллаһан, баһал ехэ үрэ дүнгүүдые туйлаһан. Удаадахи жэлнүүдтэ хуража гараһан шабинар: Шоёнова Р.Ц. – «СССР-эй худалдаа наймаанай отличник», Шоёнов Ким – Буряад Республикын габыята инженер, Нимаева Е.Б. – Буряад Республикын габыята механизатор, «Октябриин 50 жэл» совхозой эхэнэрнүүдэй тракторна бригадада олон жэлдэ хүдэлһэн.

Адвокатов Владимир Рабданович – Буряад Республикын агропромышленна комплексын габыята хүдэлмэрилэгшэ. Мүн баһа Махабалаева Лиза, Хэшэгтуева Вера, Содномов Ринчиндоржо, Дондокова Дондома, Шоёнова Лёля, Ниндакова Бадмаанда, Шоенешиев Гушбал – нютагаймнай хүнүүд хураһан байна. Эдэ зоной хуража байха үедэ Жигжитова Цыжиб Жигжитовна, Пунцыкова Дулмажап Норбоевна, Пылжидма Замбаловна багшанар хүдэлжэ эхилһэн байдаг.

Мүн баһа 1946 ондо Рабданова Нина, Цыбикова Нина, Шоёнова Галя, Бальжирова Гажадбал Бадмаевна гэгшэд хуража гараһан. Гажадбал Бадмаевна Эрхүү хотын багшанарай университет дүүргэжэ,

Багшанарай коллектив

багшын мэргэжэлээрэ олон газарта хүдэлһэн – Хориин нургуулида, Агын багшанарай училищида буряад хэлэ, литератураар би заалгаһан байна.

Хожомын Хабаровск хотодо ажаллаа. һүүлшын жэлнүүдтэ Агын райгүйсэдкомдо олон жэл хүдэлһэн. Багшын ажалай ветеран. 1947 ондо бэлдхэлэй класста Виктор Рабданович Адвокатов хураһан, техникэскэ эрдэмэй кандидат болонхой, мүнөөшье болотороо хүдэлһэн зандаа. Мария Зориктуевна – багшын ажалай ветеран, гэгээрэлэй отличник, Хандуев Цыденжап, Кашапов Парактын, Шадапов Цыденжап, Шойнжуров Аюша, Буянтуев Цырендоржо, Нимаев Александр, Шоенешиев Александр, Жалсанова Галя гээд хураа. Манай нургуулин багшанар ба хурагшад орон соогоо колхоз байгуулгын ба индустриализацийн үедэ горитой ехэ хубитаяа оруулһан гэжэ мэдэнэбди. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай хүрөөтэй жэлнүүдтэшье хурагшанар шабинараа Эхэ орондонь дуратайгаар, үнэн сэхээр хүмүүжүүлдэг, фашизмын бодото дурые, үнэн зүб хэрэгэй илаха байһые нютагай зондо ойлгуулжа үгэдэг байгаа.

1950-51 онуудаар энэл нургуулин байшан соо ойро зуура (хоёр-нэгэ жэлэй хугасаа соо) 7 жэлэй нургуули нээгдэһэн гэжэ намтар соонь тэмдэглээтэй. Энэ үедэ Молотовой нэрэмжэтэ колхоздо оройдоол 42 үрхэтэ айл ажаһуудай байгаа. нургуулин директорээр Дашиев Цыдып Дашиевич томилогдоһон байна. Тэдэ жэлнүүдтэ бүхы хэмжээ ябуулгануудта хабаадалсаһан, эрдэм нуралсалые хүгжөөн нэргээхэ талаар оролдоһон багшанар гэхэдэ, Ц.Д. Дашиев, Лхамасу Бадиевна Раднаева, Ц.Ж. Жигжитова, Дулмажап Норбоевна Пунцыкова, О.Б. Махатова, Г.З. Бальжиров, Ванчик Очировна Туденова, Ц.Т. Тогтохоев, Н.Ч. Далаева болон бусад нэрэнүүдые мартаһын аргагүй.

Дайнай һүүлээр хураһан (1948-1953 онууд), мүнөө нютагтаа 70-аад гаран наһатай болоһон зоние дурдалтай. Станислав Бадмаевич Бальжировтай ошожо хөөрэлдэхэдэм, ехэл зохидоор нургуулингаа жэлнүүдые, суг хураһан нүхэдөө һанан дурсан һууна

бэлэй: «Ороһоной тогто олоороо суглараад, Няндаа гэжэ нютагай үбгэнэй (зернотогой харуулшан байгаа) харуулайнь жаахан гэрэй хажууда наадажа байхадамнай, эжынэрнай ерэжэ, үглөөдэртөө таанадые багша нургуулида орохо гэнэ гээд, абаашаа хэн. Байһан хубсаһиемнай угаагад, арилгаад абаашаа юм бэшэ аал даа, балай шэнэ хубсаһа абхуулһанаа һанадаггүйб. Цыбан Тогтохоевич түрүүшымнай багша байгаа. Маанадые угтан абажа, үзэг бэшэг заалгажа эхилээбди даа. Бэлдхэлэй класста орообди. Тэрэ үедэ лагбан соо бэхэ зуураад, гуурһатай ручка абаад ябагша хэмди. Ехэ эбтэй класс хэмди. Хэд хураабиди гэбэл, Зориктуева Светлана, Гадьянова Алла, Соловьев Паша, Базардараева Цыпилма, Цыбикжапова Дарима – Буряад Республикын габыята агроном болоһон, Баяртуева Сэсэгма – олон жэлдэ хүүгэдэй сэсэригтэ хүмүүжүүлэгшээр ажаллаһан, ажалай ветеран. С.Б. Бальжиров өөрөө хүтэлбэрилхы кадрнуудай курса дүүргэжэ, совхоздоо мелиораторар, үбһэ хулһанай, орооһо талханай бригадын бригадираар хүдэлһэн байна».

1955-1960-аад онуудаар хураһан хурагшадтай тоодо Бато-Жаргал Цымпилов Ленинградтай хүдөө ажахын институт дүүргэжэ, Хэжэнгэ нютагтаа сельхозтехникэдэ, ДРСУ-да инженерээр хүдэлһэн. Сампилова Дарима Дамбаевна – «Буряад Республикын габыята врач», «Россиин Федерацийн габыята эмшэн» гэнэн үндэр нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэһэн, мүнөөшье ажаллаһан зандаа. Ажалай ветеран болоһоор үнинэй. Ганжитов Агбан-Содном – Хэжэнгын РЭС-тэ инженер-электригээр ажаллаа. Мүн баһа Рыбдылов Эрдэни, Ямпиров Цырен-Дондок, Базардашиева Цыпилма, Нимаева Гэрэлма, Тогтохоева Эржэн, Дагбаева Эржэн, Бальжирова Дулмажап гэгшэд хураа.

Энэ нургуулида хуража гараһан, дүүргэһэн шабинар хэн хэнииншье хүдэлһэн газартаа хүсэ шадалаа гаргажа, ажаллаһан газартаа амжалта туйлажа, ургажа ябаһан залуу үетэндэ эрхим түгэлдэр жэшээ харуулжа ябаһан, ябанашье...

1961 ондо эхин классай шэнэ нургуулин байшан ба-

ригдажа, нютагай зоние ехэтэ баясуулһан байна. нургуулин директорээр Ц.Т. Тогтохоев томилогдоһон, эхин классуудай багшаар Б.Ц. Санданова хүдэлжэ эхилһэн намтартай. Хэжэнгын аймагай эрдэм ухаанай таһагай архивта хандажа, багахан материал олообди. Тэрээн соо иимэнүүд мэдэнүүд байна.

1961 ондо сентябрь нарын эхиндэ 3 класс комплект байгаа, харин хурагшадтай тоо – 38 хүн. Ц.Т. Тогтохоев – 35 жэлэй педстажтай багша, Б.Ц. Санданова – 2-4-дэхи классуудай багша, 6 жэлэй багшын стажтай. Мүн баһа Е.Х. Алсаева – гүйсэд дунда класс дүүргэгүй, 8 жэлэй стажтай багша 1-4-дэхи классуудта заана гэжэ бэшээтэй.

Нэгэ багшын абаха мүнгэн – 27 түхэриг гэжэ тэмдэглэнхэй байна.

1963-64 нуралсалай онуудаар 27 хурагшад, тэдэнэй тоодо 16 басагад, 11 хүбүүд хураа.

Харин 1964-65 ондо хурагшадтай тоо – 29 хүн; 1-дэхи класста – 8 хурагша, 2-дохи класста – 8; 3-дахы класста – 8; харин 4-дэхи класста – 5 хурагшад. Багшань – Г.М. Цыренова.

Эхин шатын нургуулин шэнэ байшангай нээгдэхэдэ, манай класс 2-дохи классай болоһон байгаабди. 1-дэхи класста түрүүшымнай багша – Ц.Т. Тогтохоев байгаа. Харин 2-4-дэхи класс болотор Б.Ц. Сандановада заалгаһан байнабди. Номгон даруу зантай, ехэл зохид багшада заалгажа, бүхы мэдэхэ заабари, хүмүүжэлэ шабинартаа үгэжэ, мүнөөшье болотор мэдээгүй юумээ хуража, ухаа заалгажа ябагшабди даа. Мүнөө багшамнай 80 наһатай болонхой.

Ородой-Адагай нургуули... Хэдэн олон хүниие хүмүүжүүлжэ, ажабайдалай үргэн харгыда гаргабди даа. Ородой-Адагай эхин шатын нургуулин тогтоһоор 70 жэлэй ойн баяр ноябриин 24-дэ үнгэргэгдэхэнь. Энэ нургуулида хүдэлһэн бүхы багшанараа болон дүүргэжэ гараһан шабинараа түрэл нургуулидаа уринабди.

Л-Х. БОРОХИТОВА,
багшын ажалай ветеран.

нургуулин архивһаа абтаһан дүрэ-зурагууд.